

Кавказ заор заухыгъэр ильэси 150-рэ непэ мэхъу

Адыгэ макъ

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

№№ 90—91 (20604) БЭРЭСКЭЖЬЫЙ, жъоныгъуакіэм и 21-рэ, 2014-рэ илъэс

● осэ гъэнэфагъэ ииэп

101

Жъоныгъуакіэм и 21-р — Кавказ заом хэкюдагъэхэр агу къызщагъэкъижърэ шъыгъо-шIэжь маф

Адыгэ Республикэм щыпсэухеу лъйтэныгъэ
зыфэтшыхэрэр!

ТичыпIэгъу лъапIэхэр!

Я XIX-рэ лъашэгъум щыIэгъэ Кавказ заор заухыгъэр 2014-рэ ильэсэм жъоныгъуакіэм и 21-м ильэси 150-рэ мэхъу.

Тихэгъэгу итарихъ изы нэкүбгэ тхъамыкъагъохэм зыкэ ашыщым джыри зэ тигу къегъекъижъыха мыр щыIакіэм зыфэдэ къэмыхъугъэ шуаъгу хэльхэр, тятэжхэм зэкъошныгъэр, лъэпкэ зэгурыйонгъэр дгъэптиэнхэ зэрэфаемкэ осьетэу къитфагъэнагъэр дэх имыIгу дгъэцэкъянын ар къифэджэ.

Кавказ заом тильэпкъэгъу мин пчъагъэ зыдихыгъ, адыгэ лъэпкъыр зэрэдунае щыритэкъухъагъ. А хъульэшэгъэ тхъамыкъагъохэм ахэкюдагъэхэр тигу къэдгъекъижъхээз, Кавказми, ти Хэгъэгушо Урысыиemi аш фэдэ лъыгъачъэ къарымыхъуханым пае тфэльэкъышыр зэкэ тшэнэир зэрэтишьэрлыр зыщидгъэгүүшэ хуущтэп.

ТичыпIэгъу лъапIэхэр, зэкэми тышууфэлъао псануныгъэ пытэ шъуиэнэу, дунаир мамырэу ублэпIэшүүлэтиуми гъэхъагъэхэр ашышьушынхэу!

Адыгэ Республикэм и Лышъхъэу ТХЬАКИУЩЫНЭ Аслъян

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхъаматэу Владимир НАРОЖНЫЙ

Депутатхэм апай

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм иящэкъянаар ирэ зэхэсигъо 2014-рэ ильэсэм жъоныгъуакіэм и 28-м щыIэшт.

Мы кыкъялтыкъорэ юфыгъохэм атегущыIэнхэу рагъухъагъ: Урысые Федерацием и Президентэу В.В. Путиним 2013-рэ ильэсэм тигъэгъазэм и 12-м Урысые Федерацием и Федеральна Зэlyukэ фигъэхъыгъэ тхъылтым итхэр щыIэнхэйн щигъяцэкъянаар 2014-рэ ильэсэм эшшуахыщхэр; законопроектхэу «Адыгэ Республикэм бюджет юфыр зэрэшчигъэсигъэх эхыллагъ», «Клэлэцыкъухэр зыпунэу зытштэгъэ унагъохэм мазэ къэс ахъщэу аратыщыр зыфедийн эхыллагъ», «Клэлэцыкъу пчъагъэу апунэу аштагъэм елтыгъэу фэгъэктэнгъэу ны-тихэм ялштхэмрэ ахъщэу мазэ къэс аратыщтымрэ яхыллагъ», «Гъэсэнгъэм ылъеныхъокъ Адыгэ Республикэм чыпIэ зыгъэөрьшшэжъынымкэ икъулыкъушапIэхэм къэралыгъо полномочиежэр афэгъэзгъэнхэм эхыллагъ», «Патронатым эхыллагъ» зыфиохэрэм апэрэ еджэгъумкэ ахэпплэгъэнхэр ыки нэмькэ юфыгъохэр.

Жуковскэм ыцIэкэ щыт урамын тет унэм зэхэсигъохэр зыщыкъохэр Залышоу хэтын сыхьатыр 11.00-м юфшэнэир шаублэшт.

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхъаматэу Владимир НАРОЖНЫЙ

Адыгэ Республикэм щыпсэухэу ыкъи ихъакIэхэу лъйтэныгъэ зыфэтшыхэрэр!

Кавказ заор заухыгъэр ильэси 150-рэ зэрэхъурэм фэшI непэ пчыхъэм сыхьатыр 5-м цыфхэр

Мыекъопэ къэлэ паркым кыщызэрэугъоинхэш, урамэу Краснооктябрьскэм кырыкъоштых.

Митингыр сыхьатыр 6-м Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармоние щыкъошт.

Юфтхъабзэм шъухэлэжъэнэу шъукъетэгъэблагъэ.

Зэхэшэкъо комитетыр

Къэгъэлъэгъон гъэшэгъон

«Я XIX-рэ лэшэгъум сурэтышхэм Кавказыр зэрэлэгъущыгъэр» зыфилорэ къэгъэлъэгъоныр тэгүүасэ къызэуяхыгъ. Къокыплем щыпсэурэ лъэпкъхэм искуствэхэмкіэ я Къэралыгъо музей щыкъогъэ зэхахъэм къыщыгушыагъэхэм мамырныгъэм игъэптиэн зэклэми анахь йофиgъо шхъяаэу алъытагъ.

Музейм идиректорэу Кушуу Нэфсэт къызэриуягъеу, тарихыр къыбурыон, гукэ зэбгэшэн фае. Кавказ мамырэу псеуным фэш щынэнгъэм эхъокынгъеу фэхъурэр Уры-

съем илэшхъетхэм къыдалийтэ. Адыгэ Республикаем культурэмкіэ иминистрэу Күулэ Мыхамет заомрэ мамыр псеукъемрэ зеригапшэхээ, тарихым ишысэхэмкіэ ныбжы-

кэхэр плүгэнхэм мэхъэнэ инритигъ. Министрэм игуадзэу Шээуапцэко Аминэт сурэтышхэм, тхаклохэм ятвorchествэ зэфихыссыжыгъ. Г. Гагариним, В. Верещагиним, А. Орловскэм, нэмийкхэм ясурэтхэм яшуагъекіэ, Кавказ шольырым щыкъогъэ зэо хыльзэм гукэ зыхэощ.

Шэнэгъэлэжхэу Шхъапльэкъо Гүччылпсэрэ Едидж Батырайрэ, сурэтыш цэрылоу Бырсыр Абдулах тарихыр жы зэрэмыхъурэр щысэхэмкіэ къалотагъ. Цыфхэм гужь арагъэшынм, заокэ зэпагъэуцунхэм паеп — аш фэдэ зэошхохэр лъэпкъхэм амьльэгъузынм фэш.

Адыгейим изакъоп сурэтышхэр къызтегущыгъэхэрэр, Дагыстан, Къэбэртэе-Бэлькъарым, нэмийкхэм заор зэращыкъуагъэр, хазабэу лъэпкъхэм алекъкигъэр, тарихым ипчунгъэм мэхъанэ зыкъизэриэтэр сурахтэм ахэолъагъо.

ЕМТЫЛЬ Нурбый.
Сурэтихэр зэхахъэм къыщытырахыгъэх.

Пшъэдэкыжыр агъэлъэшыгъ

Урысые Федерацаем и Уголовнэ кодекс зэхъокыныгъэу фашыгъэхэм къызэрэдэллытэу, терроризмэм ылъэныкъокі къэбар нэпці зыгъэуухэрэм пшъэдэкыжыгъ арагъэхырэр нахь агъэлъэшыгъ, а унашом куачіэ илэ хъугъэ.

Терроризмэм пшъуекъогъен зэрэднауе аклуачэе рахылпэ. Цыфхэр рэхъатэу, маамырэу псеунхэу фаех, аш дахлоу мы лъэнүкъомкіэ усэмеркъеуныр тэрэзэп. Сатышылпэ гупчэхэм, бэдээрхэм, еджаплэхэм, псеуплэхэм террористическэ акт къызэрэшыгъущым епхыгъэ къэбар къытлъысэу, аш тигъещынэу къызэрэхкыгъэм тащышибэр рихыллэгъ. Ау нэужым ар къэбар нэпціу къыччекыгъщыгъ. Беслан, Норд-Ост, Домодедовын, московскэ метром, нэмийк чылпэхэм къашыгъуэх тхамыкъагъохэр джыкъынсэгъэми цыфхэм ашыгъупшэхэрэп.

Уголовнэ кодексым зэхъокыныгъэу фашыгъэхэм къызэрэгэнэфэрэмкіэ, къэбар нэпці зыгъэуухэрэм пшъэдэкыжыгъ арагъэхыштыр нахь агъэлъэши: ильэси 5-м нэс хялс, зэрарышо къахыгъэ зыхыкъе, сомэ миллионым ехъу тазыр атрыалхъащ. Бэдэжэшлагъэ зезыхъагъэм ильэс 14 ыныбжь зыхыкъе, уголовнэ йофи къылагъетэдэжшт.

(Тикорр.).

Псыыгъыплем изытет ауплъэкү

Псыыгъыплем шуагъэ хэльэу гъэфедагъэ мэхъумэ зэгъэшэгъеныр япшъэрилъеу АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм ихэушхъафыкыгъэ комиссие илъкъохэм аш изытет зэрагъэлъэгъу. Псыыгъыплем къыхиубытэрэ чылпэхэу Туцож, Красногвардейскэ районхэм ялхэр вертолеткіэ къабыхъаагъэх. Нэпкъхэр, псыыгъыплемэр ауплъэкүгъэх.

Іэрши псыыгъыплем Пшызэ Темир Кавказымкіэ анахь инхэм ахалытэ. Ар загъэпсыгъэр ильэс 50 хуугъэ. Зэрэгэччыгъэ псеуальхэр лэжагъэх, нэпкъхэр үүхых, чэндджы мэхъу. Гумэкыгъом изэ-

хэфын дэлэжъэшт хэушхъафыкыгъэ комиссие АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм зэхищагъ. Гъэрекло, шэлгогъу мазэм, мы псыыгъыплем комиссиир щылагъ. Ашыгъум псыр зеклэкүагъэу щылагъ, ычэ къэлъагъохъаагъэшт гъэшь.

Лъягъоштагъ. Джыре къэбыхъаагъур псыбэ лъэхъанеу тэфагъ. Нэппэгъум кэлтэйрэхъатыгъоп. Зэхэогъэ псыушэхэр (плотинэхэр) къэлъагъохъаагъэшт гъэшь.

Псыыгъыплем гектар мин 42-рэе евбыты. Аш ипроцент 90-рэ Адыгейим ыубытырэ чынайэх хэхэ. Аш къыхэкіэ ѹофигохэм янахьыбэр республикем фэгъэзагъ. Анахьаар зэхээшилэрэ Туцож ыкчи Красногвардейскэ районхэр ары. Ау псым игъэорышэн тэгээпсыхъэгъэ къулыкъухэр Краснодар краим ыкчи Къыблэ федеральнэ шольырым ашыгъ. Клэгъэхон ашырэ псыр мэхъум къызэрэхыре къодыем

ифедэ чиэнагъэ хуурэр ригъэ къужырэп. Псыыгъыплем зыгъэорышээрэ хызыметшаплэм

Адыгейим ибюджет фитупшышурэр сомэ миллион нылэп. Гъэцкіэжынхэри рамышылхэу щытхэп, ау ахэр нахь игъэкъотыгъэхэу, фэдэ пчагъэхэрэ нахьыбэу щытынхэ фаеу районым щыпсэухэрэми, Къэралыгъо Советым — Хасэм икомиссие ашты. Мы улпэкүнхэм ар джыри зэ къагъэшыпкъэжь.

— Зытетыр къэлпен зыхыкъе, тъээгъуяа тигу ыгъэкъодыгъ. Гектар шъэ зытущ нахь мэхъу тшошыщтыгъ псыр къызтехъэрэ, нэпкъхэр зыщыгүхъэрэ, ѹофи зытетыр бэкэ нахь дэй. Мин зытущим псеу къытхэгъэхъаагъэм чыгум зи къынчыгъэштэп, зи епшэн птээкъиштэп, аш тигу ыгъэкъодыгъ. Тэ зыгъ титир комиссие кэлтэйрэхъээ къыдеплъинхэш, хабзэмкэ зэрэвшын фаеу тэдэлэжъенэу ары. Пчагъэрэ тэзэрэгъоигъ. Чынайэпсымкіэ Министрствэми, псы къекуаплэхэмкіэ Урысые къулыкъуми тэзыгъэгумэхэрэупчэхэр яттыгъэх. Псыр рагъечымэ, Краснодар псыыгъыплем изытет нахь благъэу теп-

лынэу, зэдгэшэлэнэу тафай, аш елтыгъэу тшэштхэр нахь зэхэфыгъэ хуунхэу мы ильэсэй тежэ, — elo АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм идепутатэу, фракцие «Единая Россия» зыфилорэм хэтэу Хъокло Вячеслав.

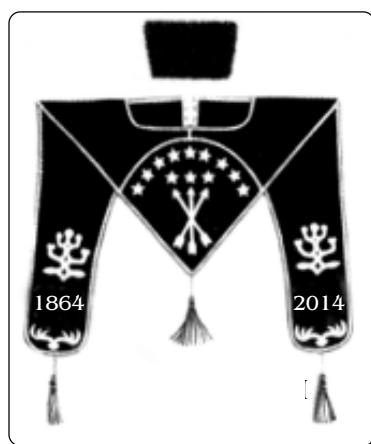
Гээ къэс мы гумэкыгъом хэхъо. Нэппэгъу зэфхэхысажхъэмкіэ, процентипшыр пцэшхэмкіэ (ивняк) зэхкыхъагъ, псыыгъыплем ифэштыгъэри нахь макэ мэхъу. Хызрышым епхыгъэ ѹофигохъэр аш хэлэдэжъэрээ псыхъо ильэдэлэхэми зэхашэ — пэр къыдэхъиним ишынагъо хагъахъо. Чылпэхъэм язытет елтыгъэу Къэралыгъо Советым — Хасэм икомиссие тхиль зэхийгъэуцагъ ыкчи къулыкъу зэфшхъафхэм афигъэхъыгъ. Джырэхэ джэуапхэр тоу гошыгъэх: гъэцкіэжынхэр е муниципальнэ псеуплэм имылъкукіэ, е федеральнэ ахъщекіэ шыгъэнхэр ары. Аш пае федеральнэ йашхъаагъэм зафагъээшт. Хызрышым ыкчи аш къыпэулыгъэчхэр шуагъэ къатэу гээфедагъэхэе мэхъумэ экспертиз шыгъэнным депутатхэр кэлдэуштых ыкчи зызэрафагъазэр ѹофигохъэр нахь зэхэфыгъошу хуунхэу пае документальна фильмэ рагъэгъусэшт.

БОРЭКЬО Фатим.
Сурэтихэр іашынэ Асплан тырихыгъэх.

Искусствэр — тибаниыгъ

Узыгъэгупшысэрэм ульегъякуатэ

Хэгъэгу зэфэшхъафхэм ашы-
псэурэ зэлэпкъэгъухэр зышы-
зэукигъэхэ зэхахъэм нэбгыра-
бэ хэлэжьагъ. Адыгэ Республи-
кэм культурэмкэ и Министер-
ствэ сурэтхэм якъэгъэлъэгъон
фэгъэхыгъэ зэукигъо зэхи-
щагъэм зэфэхыссыжъхэр
шашыгъэх.

Урыс-Кавказ заор заухыгъэр ильэс и 150-рэ зэрэхъурэм фэгъэхыгъэ зэ-
нэжъокум щитецкъягъэхэм культурэмкэ министрэу Къулэ Мыхамэт афэгү-
шуюагъ, щитху тхылхэмрэ шүхъаф-
тынхэмрэ аритижыгъэх.

Живописымкэ аперэ чыпіэр кыдээхыгъэр А. Къуанэр ары. Ф. Пэ-
ттыуащэр ятлонэрэ, Э. Овчаренкар ящэнэрэ хуугъэх. Графикэм Ѣызэнекъо-
кыгъэхэм А. Бырсырьр къахагъэшыгъ. Къат Теуцожу ятлонэрэ чыпіэр кы-
фагъэшшошагъ, С. Умарэм ящэнэрэ чыпіэр хуухыгъ.

Бгъефедэн пълэкъыре искусствэмкэ М. Гъогунекъомрэ Р. Хууажымрэ аперэ чыпіэр афагъэшшошагъ. О. Бреслав-
цевар ятлонэрэ, Е. Абакумовар ящ-
нэрэ хуугъэх.

Къэгъэлъэгъонир къизэрэззуахырэм фэгъэхыгъэ зэуким къыщыгъулагъэх АР-м культурэмкэ иминистрэу Къулэ Мыхамэт, Адыгэ Республиком лъэпкъюфхэмкэ, іёкыб къэралыгъохэм ашыпсэурэ тильэпкъэгъухэм адирялэ зэпхынгъэхэмкэ ыки къебар жуугъэм иамалхэмкэ и Комитет итхаматэу Шхъэлэхъю Аскэр, сурэтхэр къызы-

шагъэлъэгъорэ Унэм идирукторэр Быр-
сыр Абдулахъ, зэнэкъокум изэхэца-
коу, культурэмкэ Министерствэм иот-
дел ишащу Шэуджэн Бэлэ, Тыркуем
къикыгъэ адигэ бзыльфыгъэ сурэтшылэу
Жыбу Наджилэ, сатаушшэу Чэтэо Иб-
рахым, нэмийхэри.

Искусствэм цыфыр куо ыгъэгупшы-
сенным фэшл Ѣызэнгъэр дэгьюо кын-
гурьыон фае. Сурэтимкэ хуугъэ-шагъэхэр
къэпштэнхэм пае тарихыр зэб-
гэшшэныр искусствэм ишэпхэе лъаг-
гэу щит. А. Къуанэм исурэтэу Сэтэ-
нае ехыллагъэм, Н. Жыгуум шүүлэгъу
къабзэм имэхъан къиззуихын зэ-
рэпштэй, Урыс-Кавказ заом иллы-
хуужьэу Тыгъужыкъю Къызбеч сурэ-
тишхэм зэфэшхъафу ашыгъэми,
гупшице шхъаэу хальхагъэмкэ шым
ац адигэр къешишэжжы, угээгушо.

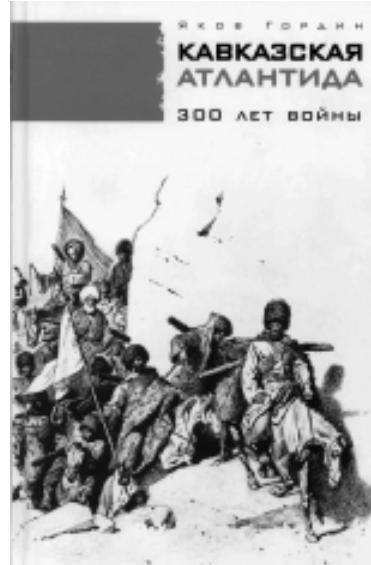
Тыгъужыкъю Къызбеч шым ылашхъэ
шытэу къезыгъэлъэгъорэ сурэтшылэ

игупшысэхэр зэфэшхъафу цыфмэ
къагурэло. «Сыда шыр зыкыщтыр,
зэрчээрэр къыгъэлъэгъон фэягъэба?
Къызбеч сыда шым зыкытымсыр?»
зыфэпшошт упчэхэр зэхэтхыгъэх. Пкы-
гъю пытэм хэшшикъыгъэ сурэтэу ткын-
зытугушыиэрэ зыми фэмидэмэ нахын-
шша? Ари улчэ шхъаф. Мы юфыр
лъыгъэктэгъеням, Тыгъужыкъю Къыз-
беч исаугуэт Афыпсырэ къыщызэу-
хыгъэным пыльэу Чэмьшю Гъазый
искусствэр зышшошшэгъонхэм джэ-
уапхэр къаритижыгъэх. Лыхъужыр
щисэ тырахэу тарихын хэтищт.

Заом ишыпкъаплэ искусствэмкэ къы-
зэрэгэлъяньорэр игьюо тэлтэйтэ. Тарихыр
зыушшэхырэм цыфхэр агъэпштэхуу. Шыпкъэр запорэ цыфыр наху куоу
мэгупшице, укъыззэхшыкы, узэрэ-
шыгъугурырэм тетэу къыбгоуон елъэкы.

ЕМТЬИЛЬ Нурбай.

Сурэтхэр зэхахъэм къыщтырахыгъэх.

Кавказ заор зыфэдагъэр къеуатэ

Екатеринбург къыщыдэкъыгъэ тхыльэу нэкүбгьо
500-м къеххурэм уеджэштми, сурэтэу дэтхэм
уяллыгъицми псынкээу узызешпещэ. «Кавказская
Атлантида» зыфилоу Яков Гординым ытхыгъэм
сыда тызэригъэгупшысэрэр?

Я ХХI-рэ лшэгъюм Уры-
сыр Ѣепсэу, іёкыб хэгъэг-
хэм ябгъапшэмэ, Ѣылакъеу
цифмэ ялэр къэпштэнхэм ып-
къэ тарихырм укъытегущи
шошоилю авторым чыпіле уре-
гъяуцо. Тарихъяжъеу, Кавказ-
ым фэгъэхыгъэ заом хэлэ-
жэгъэ генералеу Ростислав

Фадеевым 1860-рэ ильэсым
къизэритхыгъагъеу, хэгъэгум
ззо хыльэр Кавказ зыкыри-
шыллагъэр обществэм икью
къыгурьоштгъэп.

Пачыхыэр Кавказ Ѣызэо-
нэу къизыхэкъыгъэр, идеоло-
гиу Кавказ заом хэлъыгъэр,
Кавказымрэ пачыхыэрэ, дзэ-

пашэхэу Цициановыр, Ермо-
ловыр, нэмийхээр тарихырм
къизэрхэнагъэхэр тхыльым
къеуатэх. Кавказ ичыгурэ аш-
лъэу щагъэчагъэмрэ яхыл-
лэгъэ тхыгъэм гур егъэузы
олокъ макъ. Кавказ икъохаплэ
щыкъогъэ заор зыфэдагъэрэ
тхыльым дэгбэотшт.

Лъэпкъхэр зээгэуцунхэу
арэп тхыльэр зыгъэхъазырь-
гъэхэр зыпштэгъэхэр. Тарихыр
къыралотыкъызэ, Кавказ
тхъамыкъагъоу къеххуллагъэр,
лъэпкъхэм улахъеу атыришагъэр
зэрэмькъыжырэр ары.

«Заор, офицерхэр, тарихыр»

зыфилорэ пычыгъор гуригыгъуа
тэлтэйтэрэл. Заом хэлэжьагъэмэ
ягукъэкъыжхэр хэушхъафыкы-
гъэу тхыльым къыдэхъагъэх.
1800-рэ, 1820-рэ, 1840-рэ ильэс-
хэр, нэмийхээр зэбгъапшхэз-
ээ икъерикъеу тарихырм уфы-
зэпплэкы.

Зао къэмыхъуным, лъэпкъ-
хэр зэгурьохэу зэдэпсэунхэм
пае пашэхэм хэхкыплэ тэрэз
шызэнгъэм къыщагъотынным
имэхъани «Кавказскэ Атлан-
тидэм» къиззуу.

Ильэхэр зэдгъапшхэзээ акы-
лыр зэк!эми ашшэе зэрэтшын
фаем, лъэпкъым зиужыжынным
фэш икъин дэлтэтин зэрэфаар
тхыльым үпкъеу къеуатэ.

САХЫДЭКЬО Нурбай.

Мамырныгъэр къаухъумэнным фагъасэх

Кавказ заор заухыгъэр ильэс и 150-рэ зэрэхъу-
рэм фэгъэхыгъэ юфтхъабзэ Мыекъопэ къэр-
агъо гуманитар-техническэ коледжым тигъуа-
сэ Ѣыкъуагъ. Аш къэшакло фэххуагъэр хабзэмкэ
ыки социальнэ юфтшэнэмкэ отделениер ары.

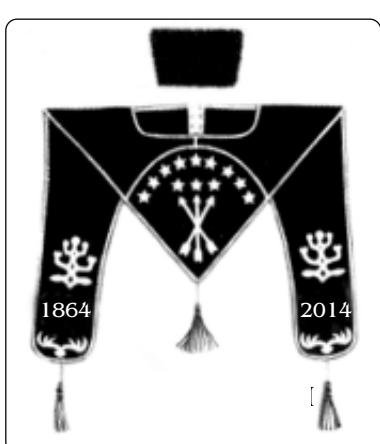
ащыщэу, я 3-рэ курсым ис-
студенттэу Шхъапцэхъюкъю
Алим. — Кавказ заор адиг-
хэмкэ гухкъеу Ѣытми, аш
къыкъирэп жъалымыгъ зепхва-
нэу, мытэрээз узеклонэу. Сэ
зэрэслтигъэрэмкэ, уилъэпкъ
итарихъ зэбгъэшэн фае, сыда
пломэ ар укъытэкъыгъэхэм
яхъиш, ятарихъ. Мыш фэдэ
юфтхъабзэм зэлъэпкъэгъу-
хэр нахь зэпэблагъэ зэфэхъун-
хэм фагъасэх, зыкъынгъэ азы-
фагу илъынм фещэх. Юфт-

хъабзэр гъэшшэгъонэу рекло-
кыгъ. Кавказым ехыллэгъэ
усэхэм къяджагъэх, зэкэлты-
клокъ гэнэфагъэ илэу тарихыр
агу къагъэкъыгъигъ, хуугъэ-шагъэм хэлжэгъэгъ цыф
шхъаэхэм ацэхэр къыралохээзэ,
лъэпкъым игууз къызпкъыры-
кырэ заор къатхыхъагъ. Лъэ-
хъэнэ чыжъэр къизытотыкъыре
нэпэспэлхэри юфтхъабзэм къы-
щагъэлъэгъуагъэх. Нэужум ти-
шьольыр Ѣыпсэурэ лъэпкъхэм

азыфагу зэгурьоныгъеу илъыр
къээзыгъуагъырэ къэгъэлъэгъон
Мыекъуап ия 15-рэ еджаплэ
щеджэрэ къэлэеджакъомэ къа-
шыгъигъ.

ГҮОНЭЖЫКЬО Сэтэнай.
Сурэтхэр Ѣашынэ Аслъан
тырихыгъ.

«Иджыреи цыхум маштэ-
кым зэхихар «ностальгии»
жыхуулэ узыфэ щхъэхуэм
теухуауз. Зи хэкум хуэпаб-
гээ, хуэзэш, ар зи нэгум щэлт
зэлэйт цыхум хущхуэри, мас-
тэри, медицинэ щэнэгээм и
къэхутэнгээ лъээщэри сэ-
бэл хуэхууфынукым, — щетх
тхаклуэ, публицист Кхъуэуфэ
Хъэчим и «Вечные странни-
ки» тхыльям и япэ ыыхъэм.

Ностос — «къэгъэзэжын», **алгос** — «уз» алдыж писалтэхэр зи лъабжъэ ностальгиер — псэ зэшыгүеэш, зэгүэр и гащлэм щынэхь лъаплэ дыдэу цыхум иlam, и хуугтууэфыгтыуэ нэххынхъяэм, идкы Iещлекам, флеклуудам хуэпагбъэнэрыш, абы зеригъэнэцхъеирщ. А псальэм и мыхъянэр гузэвэгъуэкэ гъенщлаш. Пфлеклуудауэ зэи здыпхуэмыгъэзэжыну Хэкум ущлебэгынырщ ар. Гурыгуэгъуэш абы цыхухэм я къарур зэрышхиыр, сыйт хуэдизу псекли Iепкъльэпкъкин къарууфлэу ахэр щымытами. Жылэ цыкликум къикъикыу щым игъэшха, къигъэхъя жыгыр сыйт хуэдизу мыльэцми, нэгъуэцц щыглэм тыншу щыхэкъэжыркыям, нэххыбадлэми мэгъуж.

Псэ зэшыгъяэмрэ гукъяде-
жыншагаар эувылэгтэй имылэй
ицыхг цыху хэктыгпэншэм и
щхъэр еужэгтү. Гъашлэм мы-
хэнэ лъэпкь имылэ мэхъу, зэ-
маныр пцлэншэу maklyэ. Хэ-
кум епха псори, ипэлүэклэ
мыхъянэшхуэ зимылэу къып-
щыхъуахэр, насып пфлэкүэдам
и нэцэнэу къыпшохъу, а гукъэ-
кыжхэм зэман клещлкэ уро-
насыпныфэ

Овидий и «Скорбные эле-

Адыгээм деж еблэгъа
хъэшцэр къыщы-
хэштыкын щы-
Іэкъым - ар быда-
пэм ис пэлъытэш: и
хъэшцэр ихъумэурэ,
бысымым и гъашцэр
итыфынущ. Щри-
гъэжъэжкіе, шу гъу-
сэ хумыщлауз бы-
сымым хъэшцэр
гъуэгу тригъэхъэжы-
нукъым. Гъуэгу
тригъэхъэжа
хъэшцэм зыгуэр
къыщыщ хъужы-
къуэмэ, абы иль
имышцэжауэ, адигэр
етысэхынукъым.

*Паллас Петр-Симон.
(Германия).
1793 г.*

гии»-м къыхоц хамэцтим и жауэ жагъуэр. «Хамэцтим щакхуэри Ѣыдыджш, и дэклуенпэхэри Ѣызадэш», — жеэ Данте. И хэкум пэлэштэу дунейм ехыжац Тургеневыр, и закъуэу иккι тхъэмьшкэ дыдэу плэжац Бальмонт... «Урсейм сыщикам ... си ѩхъэр сфлэктуэдами ярейт», — зыкьиумысыжырт Рахманиновым.

цэу къыхэна напэкүеэц! нэхь гуузхэм ар зэращиыр. «Истамблылакүеэр ильэсихэм щилгүкэ екүекла Кавказ зауэм, зауэ гущэгүншэм, бгырысхэр я хэкум ихуным, гъэклүедынхм хуэгтээзауэ Урсыей пащтыхыгүуэм иригье-күекла лыгигъажэ политикэм и күэухщ. Щхъэхуитыныгъэмрэ задымыгъэмрэ. Фындрэ

хэм къелакъым. Ермоловым и щхъэм кърикъуам фыуэ ды-щыгъуазэц. Вельяминовым и зы зекъуэхэм ящыц зым пы-хусыиху къышыпкърыхъэри абы илъыккаш. И къулыкъум кърит хуитынгъэхэм зэрбэкъуам къыхэкъыу, 1886 гъэм граф Евдокимовым щхъэзахащ и дээ пщэрэль псори. Бгырысхэм Кавказыр егъэбгынэным нэ-

Хэкум хуэзэшыныр узыифэ бзаджэщ

Іеймрэ, захуагъэмрэ гъэп-
цлагъэмрэ игъащэ лъандэрэ
зэрызэныкъуэкүр нахуу къэ-
зыгъэльгъа юу һүехүхэм яшыщ
зыщ ар», — етх Хъэчим.

Абы лъандэрэ ильэс 150-рэ дэкіа пэтми, а гүэзвэгүүэм пхыкя цыихухэмрэ абыхэм къальхужахэмрэ нобэми зерымытыншыр гурыуэгүүэщ. Пэжщ, нэхъ клашхъе хъуа гъэнщ зи лъахэм ирахуа дыдэхэр щымыпсэужккэ, атээми ѩэблэм яхэтщ я адэ-анэхэм я хэку лъагынгъэр зыхуахъумахэр. Абыхэм хэкум къыхуэлабгъэу яхэтри машцэкъым.

— Лейр зэй гүүркыым, ар-
щхээкіе а лейм кынгылкүэнү
жэуалым зэмн гуэркіе уз-
рэгъяжьэ. «Алыхым лей илэ-
жьыркыым, ар зыщэм кын-
хуигъэгүркыым» — алхуэдэү
итш Күрэнэм. — Бгырыс-
хэр хэкум ихунымрэ гъэклүэ-
дыннымкэ күуаншагъэ зыблъэ-
дэлхажэм ящыш зыбжанэм
Кавказым щала күулыкъур
зэрэзэттэхар, уеблэмэ я
гъашцэр зэраухар умыгъэшгэ-
гүүэн плъэкиркыим, — етх
Ххуэлифэ Хъэчим. — Кав-
каз линиер ибгына иужь, ге-
нерал Якоби йуэху мышхъэ-
мыпэ гуэрим хэхүэри, «зы-
хуэмыгъэкъэбзэжаяуэ» дунейм
ехыжац. И күулыкъур щхээ-
хуещагъякіе кызыэригъэсэбэ-
пам кыхэкъыу Кавказым ира-
шыжгъяац генерал Булгако-
выр. Генерал Цициановыр Баку
щауклааш. Генерал Дельпоццо
бгырысхэм гъэр ящат, ящэ-
хужа шхээкіе, ишэча гүгчьех-

хыбы дыдэу тезигъэчныхъа Александр II террорист-народоволецы бомбэкээ иуклауэ щитащ. Романовхэм я гъашлэр зэриухар фыгуэ дошлэ».

Тхыдэм и пэжым хуэклэг түүэрг «зыхьумэхэр» щылаац икИ щылэш. Аүэ блэклам и пэжым и щхъэтепхъуэр хуэм-хуэмурэ зэрыткүүэтам уимыг-тээгүүфлэу къанэркъым. Ар-щхъэкээ узыгтэйлэти хэльщ а луэхум. «Хэхэсхэмрэ хэхэс гъащэмрэ ехъэлэа языныкъуэ гупсысэхэр зэрызэхэуэнтлам и закъуэкъым уи гум щыхъэр. Атлэ хэкур зэрэбгына щыкъэр зэрагтээштэращэм, езыхэм яфлэфлы иклагуэ зэрыжаалм тхыдэм фыуэ щымыгтүазэхэр егъяжакъуэ, цыхум кынчальхуа щынальэр лещыг зэрыхуэхъум хэль гузэвэгъуэр зыхицэндикээ зеран хъууэ», — жеэ Хъячим.

Ипэ зэмнамы щыла гугуу-
ехъем я нэхъыбэр щылэжжым,
зыщыш лъэпкъыр жаалну, я
бзэктэ пасэльэну щыхуимыта,
адыгэхэр щыпсэу къералым
укуүенир, езыхэм я хэкур
зрагъельтагъуныр я пшыхъэпли
къышхэмыхуа лъэхъэнэр блэ-
клаш, арсхъэкти иджыри щылэш
зэпэлтыгхъэхэр, зэгъэзэхуэ-
жыгхъэхэр. Ди лъэпкъ машэм
и джакуухэм я жылэм ди къэр-
ал куулыкъущэхэр шлэдэнүнр,
абы ехъэлла унафэ щхъэпэ-
хэр къащтэнир ди хъуэпса-
пшэши, куэд мышшэу ар зылтая-
гын лъэпкъ Тхъэм диши.

**Зыгъэхъэзырар
ИСТЭПАН Залинэц.**

ЧУРЕЙ Алий

ТХЫІДЭ

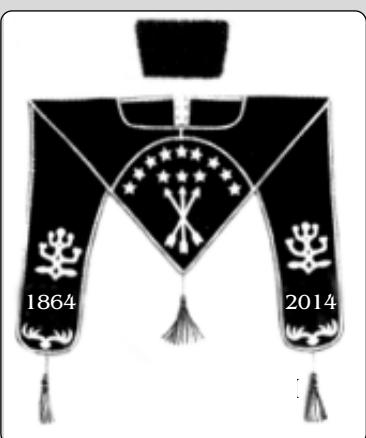
*Си адыгэ нащхъуэ,
Уи нэ нащхъуитыр
Гъэущхъуэнтли,
Хы щхъуантэм хэплъэ.
Хэплъэ-хэплъи,
Хэплъагъуэр къызжел.
Псы щылэ дэхуабэу
Ноби хым хэтыр
Къызжел зи нэпсыр.
Гупсысэ-гупсыси,
Си лъэпкъым и тхыдэр
Пэж дыдэу схуэуатэ.
Темыхуэу и щыгум,
Щыкlaуэ къикла?
Кыфыгъэм щигъауэу,
Гъуэгу мыгъуэ техъя?
Къихъахэм
И лъахэр
Фlaубыду къикла?
Клэдэдзэ уи лъэпкъыр?
Къуэладжэ-
къуэладжэм
Ар щхъэ дэкъухъя?
Тхъэцхъэ бинжъхэм
Лъэужьыр яутэ.
Къэтэджи, си нащхъуэ,
Уи лъэхъур ихыж.
Ди Хэку дгъэгъэзэжи,
Ди тхыдэр дгъэджыж.
Инжыджи Тэрчыжьи,
Я ткluэпсхэр
быдзышэу,
Ди къуэпсыр гъэкъыж.*

Хы Фыңжэжым
Нәпкүйж жыңжыл
Луфэхэр ебзей.
Гугъэ ىәфъим
Пщыхъэпкәфъу
Сешэж Къэбэрдейм.
Си пщыхъэпкәр
Мыхъу нахуапә —
Мәужыхъых дыгъэ бзийр,
Зээгъэпцылжми
Гугъэ нәпцылр
Льы пцлауэ мәдий.
Хы Фыңжэжым

*Губжыыпауэ,
Утыкум йолъадэ.
Адэ Хэкум
Сэрэ дякум
Фыгъуэу къыдолъадэ.*

**Лъэпкъ дахэш
шэрджэсхэр, цыыху-
екихухэш. Я цыыху-
хъухэр ӏэчлъэчш,
къуэгъущ, къамы-
лыфэш, гуапэхэш,
я щхъэм пщэ
хуэзыщ защиэш,
урдэхэш, плаб-
гъуэхэш, бгы
ПСЫГЬУЭХЭШ.**

Клапрот
Генрих-Юлиус.
(Германия, Урысей).
1808 г.

Адыгэбзэкі ятха філіа умыштэу щытын хуейш...

Поэмэхэр зэзыдзэклиам кыбгъедэклиу

усакуэшхүм си мурадыр дауэ
кызыщхүну піэрэт жысіеу.
Сцілт зы къару гуэр кызыздэ-
іепыкүн зерхуейр, ар кызы-
дикынурат сымыщір.

Жэшкэ сыкъеушыжуре се-
гупсырыт абы. Сытми, зы жэш
гуэрим нэбэнэшүу зыхызощэ
зыгуэр шабеу си щыхэфем
кызызрелусэр. И щабе дыдэм
ещху. Сыкъоуши, сыкъизеф-
іотысхъе. Си щыхэнтэм иб-
гъукэ кытесщ бзу абрагуэ,
нэшхъеуэ кызыоплъри. Слья-
гъур пшыхъэпіеу кысщыхъуу,
си нэм сыцоуэтыхъ, иджы
сакъызэфэуващ, ауэ бзур а

зэшысам деж щысщ, сыарэ-
зыщ жыхуилеу, и щхъэр еші.
Тіеу-щэ апхуэдэр ишла нэужь,
зетри, блыним пхольстыхъ,
си гур ину къеуэу сакъегъа-
нери. Абы и ужкэ ужеижынт.
Ар хуаш къежяапіе.

Си гур къеблауэ, кызыдикыр
сымыщіу Лермонтовим и са-
тырхэр адигэбзэклиам кысчуэклу
зэпыту еклюеклаш кыкъелтыкіу
ильтеситыр. Ахэр, «пшыр щы-
кіе» жыхуалем хуэдэу, «Адыгэ
псалъе» газетым традзэрт, зе-
лэпахыу цыхуэр еджэрт. Иуж-
кіе поэмэхэр тхыль щыхэхуу
къидеклаш. Тхыльдэжэхэм къаб-

гъедэклиам тхыгъэ кузд кысце-
рыхъаш а земаным, куэдими
зыкъыскуагъезаш. «Мцыри»
поэмэ зэрышту гукіэ кыс-
хуеджаки къахэкаш абыхэм. Ар
ди адигэ лъэпкырм Лермон-
товыр ельеяуэ фыуэ зэриль-
гум нэхыыбэу хуэхъ.

Поэмэхэр «вольный перевод»
жыхуалем хуэдэу зэздэклиаш.
Нэгъуэш зэздэклиам щылэу
сцілкырм, ехулэнгыгъэм уху-
ишэну. Сатырхэм я ужь уиувамэ
— ушыуаш. Бзэм езым уешэ
и хабзэм тету, ауэ абы щхъэкі
и дзыхъ къуигъээын хуейш...
Пльэммыкыу зыгуэр пфюоклу,

къарукіэ абы пехъуну нэгъуэш
зыгуэр къыхохъе. Нэхъышхъэр
зэбдэклиам хуэфащэу бгурлы-
увафын уи бзэм и къарукіэ
къыпхуэгъэшынныр. Адыгэб-
зэкли ятха філіа умыштэу
щытын хуейш.

Апхуэдэу цірыуэ тхыгъэ-
хэр сиц щызэбдэклиину,
хуейр зэратах бзэмкіэ къе-
дженш, жызылени щылэнкіэ
хуунь. Абы и жеуалыр зыщ:
зэдэклиын хуейш, уи бзэм
и зэфіэклир къэбгъэлэгъуэн
щхъэкли. Гурууэгъуэш гу-
къыдэж къудайкіэ апхуэдэ лэ-
жыгъэр зэрызэфіэммыкыр.

АЦКЬАН Руслан.
Лермонтов Михаил и по-
эмэ Ацкъан Руслан зэ-
ридэклиайбгъум щыщу
«Шэрджехэр» жыхуалем
ипычыгъохэр ди гуапэу
тыодзэ.

ШЭРДЖЭСХЭР

Сымаджэм ешхуу, хэшэлукыу,
Щы щлагъым кыыштэлукі нэхъей,
Щхъышхъ макъыр тхытхуу зэп-
рыкыу.

Жыгеиж щлагъым щотысэх,
Шым къепсихауэ, шэрдже гупыр.
Зыгуэрхэр хохъэ пхъэ гъур щылэ.
Абыхэм пхъэ кърахъэлэху,
Лэгъупыр зыфладзэн хасэху,
Адрейхэм хашыр псаэлэмахыр,
Драмышайуэ, ешхуу сакъым.
Арыххэу мафэр кызэшёнэ,
И хъуреягъир къигъэнхуу,
Иппыххуу нэгу къэсихуу гупсэхуу.
Зэрышу нэху ягъэункыфыну
И фэш а мафэм хэт хуэшыну?
Шу хъыжэ жэшым епэгэкхэм
Я юшэ-фащэр холыдыкі.
Шэрдже лыхъужхэм я гукъеки-

хэм
Мафэм и бзийхэр къыдоудж.

IV
Шу хъэлэмэтхэм ящыщ зым
И афэ джанэр дыжын защэш.
Абы бейгуэлхэр бгъэдэссыжш,
Хабзэу ирахыр яфімащэу.
Адрейхэр гупурэ зэхэсш,
Нэхъ пэгъунэгъуу мафэр джэгум,
Гум илъыр кыишу щхъэж и нэгум.
Зыгуэрим щэхуу уэрэд хеш,
Нэгъуэшым фочыр егъэкъабзэ,
Зэм-зэмкіэ жэшым тригъапсэу.
Кызыфлоувэ мафэр, пэнкыуу,
Жиэну хэту и гукъекыр.
Шэрдже пшы хъыжъэри къотэдж,
Зиэлжэжынукым афэкл.
Мыращ и псальэр пшым я пшы-
жым:

«Си къуэшыр нобэ дэ тщымыгъу,
Урыс быдапэм ар щылгыщ,
Ирахкын жэщи махуи лъэхъур.
Зэгъэнкын си гур, си лъэпкъэ-
гъухэ,
Хуит анэкъильхур къэзмышыжу.

V
Ар пшыхъым сэ кыышыскуэклуаш.
Ит хуэдэт, мыр кызыжилеу, пащ-

хэм:

Сыкъебгъэлниум, кысчуэплащэ.
Зы жэш нэхъ мыхъуми уэ зыпіэ-
жэм —
Уимишынум щыщ сыхъуаш».
Ар жиэш, гугъэу кызэлпъижри,
Си шынэхъышлэр бзэхъякаш.
Сытэджри, фыцыгъуу сакъежащ —
Згъэзэнкырм, хуит ар къэзмы-
шыжу.
Фи лыгъэм си щхъэр хузогъэшхъ,
Ауэ зыгуэркэ фыцыгъуэжым,
Фи жиэгу вгъэзэмэ нэхъ къэф-
ттэжым,
Зыки си жагъуэ сымыщын.
Си закъуэу щытми, сылжъэнш
Си натэ итым. Ар къызоджэ.
Плэныгъэрэу ар къызшэклийм,
Лым зэрихабзэу, гъашэр стынш,
Бий күздым я псэри здэсхынш.
Сыщыдыхъэн я быдапэм
Ирхэу урысхэм я күэдэйлэ!

Шым хуаш, ар жиэри, пшы юлэр,
И пашхъэ итхэм я нэм щэпльэу.

«Ирхэу урысхэм я күэдэйлэ!» —

Пшэм хъхъэжащ и макъыр гупым.

VI

Къуэкыпэр пшэпльям ириаш,
Махуэшлэр уэгум кызэлхопсыр.
Щыщынур нэху кыхуэмыгъэсу,
Адаакъэр, зиукъыжу, юаш,
Пшэ хужхъэр, нэр щыгъэльфафэу,
Мэз щыгъэхъаем кыщхъэшытш.

Кыыпфлэшлэр пэт зихъуэжыгъу-

фэу —

Мы дунеижыр зерышытш.
Зыкъызэкъуахыр дыгъэ бзийм,
Йозаэ джэгурэ кыфыгъэм,
Ирахури ныбжхъэр щхъэхуу губ-
гъуэм —

Езыр я лыгъэм йохъуэпсэж,

Пхуэмыбуыдьижу кызэрокыр,

Щы фыціэм хохъэ, псыми пхо-

къыр —

Этож Тэрчыжь и юлэ плащээр,

Акъужхъэр щабеу къепэшш.

Нэхущ икы къабзэш уафэ лъашэр.

Вагъэу цыкы къомыр къэришэши

Дыгъэм и закъуэ кыхуэнаши,

А зым щогууг, а зыр егъафэ.

А хуабэм щыщ кыышылъэсым,

Мэуври лъапэпцийэ мэзыр,

И тхъэмпэ гъущэхэр къегъафэ.

Нэм имылъагыу къарум ипхъуа-

тэу —

Тхъэмпэ зырызхэри золъатэ.

Кыыпфлэшлэр дунейм темытурауэ

Тхъэмпэ лъэтам нэхъ юэлъауэ.

VII
Арщхъекі ѹоль, илту сабэр,

Шу гуп мэз лъапэм кыышжъар.

Урыс быдапэр зытет джабэм

Къэрхъэ, ешху бжээ къэпщам.

VIII

Щытам аратэклия махуэшлэм,
Кыфыгъэр зэригъэтклиум ешху,
Игъэкъуэдыбу гуныкъуэгъэр,
Шынагъ щылэ ди поэм егъур.
Нэгъ щэлка пшыхыр күэдэжкаш,
Япэрэй бзийхэм яххуэтэжри.
Гур зыгъенкыуэрэш къэнэжар,
Имьгъэбауэ гуныдэжыр.
Къышдуу быдапэм Тхъэгъуш макъ,
Пшэ щылэзсыкхэм яххуэтэжу,
Щым кыриуэклыр нэхъыбэжу...
Быдапэр сытим дежи сакъш.
Къэзакъхэр ѹойуэ бэрэбаным,
Ягъэлэгъуэну я къарур.
Сэлэтхэр ешху Ѹэ зэшшанэм,
Щылэдэжэм деж, лъэкл къамыгъанэу,
Унафэр зейм и макъ жыгырум.
Езым и гъашэмкэ быдапэр,
Сыт щыгъуу хуэдэу, мэпсэуж.
Плыраши, хэт зегъэпсэхху,
Хэтти бгы щыгур и зекүаплэш.
Сэлэтхэм ящам ѹолгы нэгъуэшхъэр,
Члисэм макъэхэр нэхъыжхъэр.
Апхуэдэ защэу күэн кыыпфлэшл,
Арщхъекі пшэхэм ящыр нэшхъ,
Арыххэу дыгъэр къуельэфэжыр.
Иджы уэгу лъашэм зыкъеъшхъ,
Къызэфишлэн хъэзыру уэшхыр.

VIII

Зэбгрокъижыр урысыдзэр,
Я фочыр я плээм ирадзэжку.
Гъуэгүшхъэ сабэр къигъэтэджу
Яльагъури зы шу гуэр къахуэ-
жэу —

Яфіэммыфышэу къагъээжыр,

Къэблагъэм нэр яфытеплъизэу.

Шур къожэ, шынэу зэпльэклыжу.

Зы еші и къэси и къепсыхи.

Зопльэкл щылэ-щылэхырэ, къэзэзыу,

Кыкъэлъасы кыфышл къэзыхур.

Зыхуэгъэзауэ поэм нэхъышхъэм,

И макъ къэзизыымкэ къепсэль:

«Къыхуэблэгъаш шэрджехэр бгыщ-

хъэм.

Я губжым мывэхэр къегъэлъ,

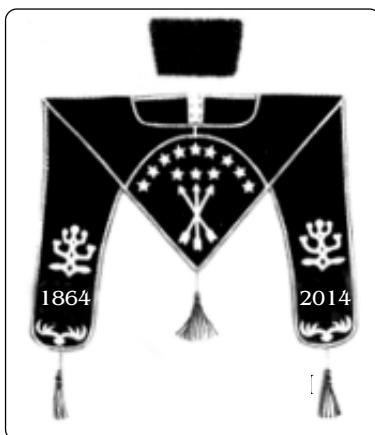
Къызэдэклэм чыцэр ягъэгъуэль!

Къаэшшэхаша ерагыуу си щхъэр».

IX

Псом я нэхъышхъэр утыку къохъэ,
Сэлэтхэр блыну егъеу.
Адрейхэр псори зэрэзохъэ,
Шынаши, гъуэгу къыхамыхыф.
Зыгуэрхэм күэбжэр ягъэбидэ,
Нэгъуэшхъэр плащэу шым мэшэс,
Къамыгъэлээн зы шэрдже,
Къимыгъэлэтину я поэр пыту...

Кавказ заом итарихъ щыш

Къапылъыгъэхэп, къаделагъэхэп

къэралыгъо къоччохэу Франциемэ Великобританиемэ. «Кавказым щыпсэухэрэй язакъоу яшъхафитынгъэ фэза-оштыгъэх, зэ нэмийэми тыйдэ къикырэ 1864-гэтийн къалыы-есыттыгъэп, — къыштоо Декларацием. — Депутатхэр пчыгъэрэ Султанатым агъектайх, ау зэрэфшыпкъэхэм тэгээ-псыкыгъэ. 1864-гэтийнрагъотыллагъэп, чыылагъэ хэльеу къапе-гъокыгъэх. Тэ тэшэ Урысы-ер къэралыгъо къоччох закьюо зэрэшмытыр. Тэ тэшэ Урысы-ем нахь къэралыгъо къоччохэр, шу къадэхүүным ыкким эмь-джахъэхэм гъэсэнгъэ яя-гъотыгъэнем, ныбджэгъушоу афышигъинхэм фэе, къоччаджэхэр къээхуумэхэрэ, Урысы-ем имынбджэгъухэр, ипыхэр, Султанатым имыпий, ары пакошь, иныбджэхуу нэмийк хэгъэхүүри зэрэштыгъэх. Тэ тэшэ Инджылызымэ Франциемэ дунаим тет лъэпкъхэм яапэрэхуу зэрэштих, ахэр къэралыгъо лъэшхэу зэрэшти-гъэх, урысхэр якошь цы-къухэм арысхэу тадэж апэрэу къызэсихэм Азовскэ хым пцэжные щешэнхэм фэш! Изын яттынэу къызэрэтэлэштигъэх.

Джащ тетэу къыргъажэхэп черкесхэм яшъхафитынгъэхэп ильэс империей зэрихээрэ бзэдэжэшлагъэм гүхэль шыны-къэу илэр къилотыкыгъэнэр ыкким аштэгэх лъэпкъхэм Великобританиемэ Европэм ит къэралхэм 1864-гэтийнрагъотыллагъэх, ахэр ахисээз игъоу афэзильэхэурэ бэнэкло жур-налэу «Портфилио» зыцэу Лондон къызыдэкырэм къыхи-тугъагъ. Черкес лъэпкъын ильоу нэхкүбгүй хүрэр лъэпкъхэм ишъхафитынгъэх ехыл-лэгэх бэнэнгъэу зэрахьэрэм анааэ къызэртырамыдзэрэм зымы зэримыгъэгумэхкъирэм, пхъашауу пэуцужыгъагъ. Ар лъыгэсигъэх къэралхэм гү-сэнгъэу адьрилэр къээгъэ-уугуу Оттоманске империей ыкким анах хэгъэгүй къоччохэу ыбгъукэ щытхэу Урысы-ем идэхэм Кавказым икъушхэхэм зэо ыофэу ашызэриххэхэрэм къалыипльэштигъэх

...Тэ шыыпкъагъэ зиэ, мамынгъэ зыхэль лъэпкъэу тыйтий, сидигъо тауж икъижыгъ-щта, зэфэнгъэхэм тыфбанэ-зэ, урысхэр зэрэфмэйлэху-хэрэм къыхэкэу, тэ ренэу та-теклоштигъ. Европэм къыщи-хаутигъэ карте постэуми тикэ-ралыгъо Урысы-ем щыщ 1ахъэу къазэрэшагъэлэхуагъэм лъэ-

шэу тызыкыиушхакууగъэр тэ-зи зыхэтимышыкырэ трактат-хэм Урысы-ем Тыркуумэр агъэтхэжыгъэхэш ары. Аш фэдэх хоршэрыгъэм тэ ильэс тюкитлы хуугъэу къамэки ти-пэуцужы. Тльэу агъечагъэм ехыцырэу мы мэрчэлтимкэ тэ

шъхафитынгъэ зэрэтийр къэтээ». А документыр къиз-рэхаятугъэм общественностью-ре прессэмэ ашышибэмэ я 2-рэ Николай зылтымыхуу-тгъэхэр бэу зыщахэтигъэ Великобританием бирсырыбэ къырильхэгъагъ. Джащ фэдэу ёнгызгыгъагъ Францием. Шъха-фитынгъэм ехыл-лэгэ Декларацием общинэм и Палатэ къышеджэгъагъэх консервативэ оппозицием идепутатхэр, 1864-гоо ыофхэмкэ министрэу Пальмерстон иеплыкэхэр къы-лонхэу игъо фальгъагъагъ. Сид фэдэу ыофхъохэр зэрхяш-ха британскэ пачыхъагъум?

Амакъэ зэхихынта, 1864-гэтийн къафэхъущта? Къаделэнхэм къизэрэкэлэхуэрэй къушхэчээс черкес тхъамыкэхэм къа-луагъ. Инджылыз лъэпкъышоу зыкызыфагъэзагъэм, ашэхэр зыфащигъэхэм зэфэнчагъэр къыгызгын фаеба? Ярэмийдэу урысхэм къытальнэхэрэм, бзэджахшэхэрэ, 1864-гэтийн ти-зэралытэрэм. Хурэ-шэхэрэм атгээ-псыкыгъэу ежь-ежырэу зе-

хэр Инджылызым Урысы-ем къырищагътгъэх. Урысы-ем э Османскэ империей язэу Кавказыр зылэхэштэх. Инджылыз мэхъанэхшо ри-тыштигъэп. 1864-рэ ильэс империей парламентым къыща-югъагъэм нафэ къешы Инджы-лызым Кавказыр зэригэе-дэштигъэ шыклер.

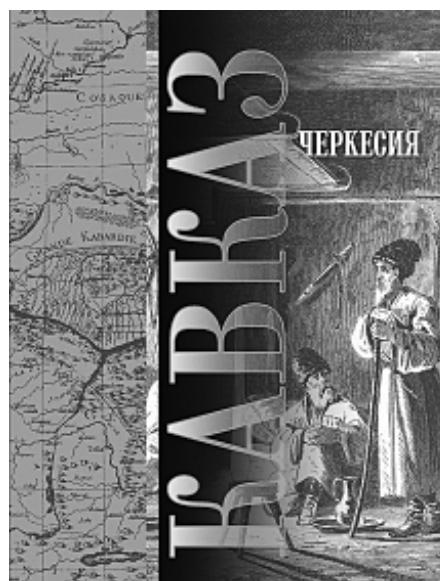
«...Сэ лордэу Пальмерстон сэгээмыэ. Урысы-ем фэгъэхыгъэ гүхэльхэу зыдигъхэр гээцэкэлжыгъэнхэм фэш! сатыу зэпхыныгъэхэр къыддыриэхуу ыкким ти-зэралытэрэм. Хурэ-шэхэрэм атгээ-псыкыгъэу ежь-ежырэу зэрищагъэм фэш, цыфышихуу лордым Кавказым ехыл-лэгэ къэрарынчагъэ зэрихагъ, аш тетэу типишихуу Урысы-ем ыпашхэу Инджылызым ехыл-лэгэ къумалыгъэ цыфышихуу юнэрихагъ. Ахыкъэм лордым сэгээмы-сэ нэпэнчээ политики зэрихээ парламентыр зэригээлэхуугъэм ыкким нэпэнчээгээшоу зэрихагъэм фэш! Министрэу Пальмерстон ехыл-лэгэ джащ фэдэу гүшүэхэр парламентым къышиуагъэх аш идепутатэу М. Анстей. 1864-гэтийн ти-зэралытэрэм. Хурэ-шэхэрэм къытальнэхэрэ, зэдэхэн къэхуахыл-шэхэз-гъэшлабэх Черкес шольтырым къэхэгъагъ. Ахэм ашышибэхээ Белл, Лонгворт, Стюарт, Найт. Ахэм къак-лэхыкъуагъэх Черкесилем ишъхафитынгъэ ин-мык бэнаклохэр. «Джэгушхор» Кавказым къызажэхуу ыублэ-гъагъ нылэп.

НЭГҮҮЦУ Хъамед.
Тарихъ шэныгъэхэмкэ кан-дидат, доцент.

«Черкесиер»

«Адыгэ лъэпкъэу Урыс-Кавказ заом тхъамыкэ-тъохо къызыфыгъагъэр зэоуж лъэхъаным зэб-гырызынэу хуугъэх. Пачыхъэм итетыгъо зэман, я 19-рэ лъэш-лэгъум, административнэ зэхъокыны-гъэхэу чыгухэм афашибыгъэхэм ыкким советскэ хабзэр къызыдахым ыуж ахэр зэрагошыгъэх шыким адыгэхэр ритэкхуухагъэх. Зышхъэз эзы-хыкъэхэх нэмийк хэгъэхуум арыкыжыгъэхэм ахэм-фагъэхуу къызыхуухагъэх къэралыгъом къинэгъэхэхэд адыгэхэри (черкесхэри) нэмийк лъэпкъхэр бгүй пстэумким къягъэтэй-кыгъэхэу агъэтэй-ысигъагъэх ыкким агошгъагъэх. Нахыбэ хуухэу зэгохъэгъэх купышхуиллэр ары шапсыгъэхэкэ, къэбэртахэкэ, адыгэхэкэ ыкким черкесхэкэ зэдэгэхагъэхэр.»

В. Котляров

Джащ фэдэу тхыгъэхэр къы-зыдэхэгъэхэу тхыль «Черкесия» зыцэу Котляров зэшхэгъэу-сэхэй Викторэрэ Мариэрэ ят-хыль тедзапэ къышидэкыгъ. Ильэс чыжэхэр эзэрэзэлтихуа-гъэхэм атефэу зэлъаш-тээрихэлжэхэм, географхэм, зэ-олхэм, зеконыр зикэсагъэхэм къатхыжыгъэхэр тхыльным шыугоигъэх.

1937 — 1904-рэ ильэсхэм къязыфагу Н.Ф. Дубровиним

«История войны и вла-дышества русских на Кав-казе» ылоу томих хью-тыхыгъэ ыофшагъэм юнэ-хэр тхыльным къышида-хутигъэх, ахэм статьяу «Черкесы» зыфилорэм чып-лэгэ гъэнэфагъэ аш-убыты, ар адыгэ лъэп-къхэр зэкээ зы лъапсэ зиэ этносу зэрэштыгъэхэм фэгъэхыгъ.

Этнографу ыкким кав-казоведэу Л. Я. Люлье (1805 — 1862 иль.) иофшагъэхуу «Общий взгляд на страны, занимаемые горскими народами, называемыми черкесами (адыг), абхазами (азаге) и другими, смежными с ними», «О натухайцах, шапсугах и абадзехах», «Ве-рования, религиозные обряды и предрассудки у черкесов», «Учреждения и народные обычай шапсугов и натухайцев» зыфилорэр «Кавказ» зыцэ-тхыль серием юнэхуу къыда-гъэхэгъэ томим къыдэхагъэх.

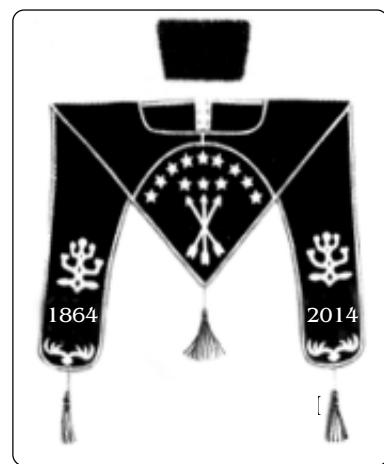
Генералэу Николай Иванович Карлгроф (1806 — 1877 иль.) итхыгъэхэм адыгэ лъэпкъым итарихъ зэхэу-гъоежыгъэхэнкэ

мэхъанэхшо я. Ахэм ашышибэх «Восточный берег Черного моря» ыкким «О политическом уст-ройстве черкесских племен, насе-ляющих северо-восточный берег Черного моря» зыфилорэр. Ахырэ ыофшагъэм тхыльным нэуласэ уфешы.

Джащ фэдэу тхаклоу **Д.Г. Анучиным** (1833 — 1900 иль.) иофшагъэхуу «Очерк горских народов Правого крыла Кавказской линии» зыфилорэр, къэ-ралыгъэ ыофшагъэм **Е.П. Ко-валевским** (1780 — 1867 иль.) итхыгъэхуу «Очерки этнографии Кавказа», профессио-нальнэ зе-оплэу **К.Ф. Сталь** (1817 — 1887 иль.) иеу «Этнографический очерк черкесского народа» зы-филорэр адыгэ лъэпкъым иэт-нографие фэгъэхыгъэ тхыгъэхуу юнэхэм анах дэгъухэм ахал-тытэх. Шэнэгъэлэхжээ **А.И. Дьячков-Тарасовым** итарихъ «Аб-дзаххэр» ыкким «Мамхыгъэхэр» зыфилорэрэх тхыльным дэтых.

Авторхэм тхыльных итарихъ зыуцужыгъэх ильэс 150-рэ зэрэхуугъэм фэгъэхыгъ.

ШЫАУКЬО
Аслынгугащ.

1763-рэ ильэсэм Къоқылпэ Черкесилем (Къэбэртаем) пытаплэ Мэздэгү щагъэпсыгъагь. Плопэн хъумэ, къэбэртэе чыгухэм яштэн иублаплэу ар хъуль.

1774-рэ ильэсэм Урысылемэ Тыркуемэ зэдашыгъагьэ Кючук-Кайнарджийскэ зээгэгынгъэм тетэу Къэбэртаем Урысылем изы Iахъэу хъуль. Миш дэжжым къыхэгъэштыгъэн фае къэралыгъутумэ къафэмыгъэзэгъэ чыгъэхэр эзэрэфаго щыгъэхэр ыкы цыфхэу ахэм арьсхэр къызэрэзыфа гъэлорышыгъэхэр.

1777-рэ ильэсэм къыщегъэжъагьэу пачыхъэм Мэздэгүрэ Азоврэ азыфагу пытаплэхэу Екатеринодарскэр, Георгиевскэр, Солдатскэр ыкы нэмыхъэр щегъэпсих.

1778-рэ ильэсэм къэбэртэепшыхэм а пытаплэхэр зэхакуутэнхэм пае пачыхъэм идээхэм Iашкэ апацужхэу рагъэжъагь. Алерэ чэзыум, 1778 — 1798-рэ ильэсхэм, къэбэртаем шыхъафитынгъэ банду ашыгъэм нахыбэмкэ пэшэнгъэ дызезыхъэштыгъэхэр лэкъо лъэшхэм ялъыклохэр ары. Ахэр политикэм ыльзеныхъоки дээ Ioфхэмкэ Iэпэлэснэгъэ ин зиэ цыфхэу щигъэхэр пшыхэу Атэжъыкъо Исмахыилэрэ Адылджэрыерэ, Атэжъыкъо Хъамырэ, джащ фэдэу нэмыхъэр.

Ятлонэрэ чэзыум, 1799 — 1807-рэ ильэсхэм, шыхъафитынгъэ банду Къэбэртаем щыкъуагъэм анахъэу къыхэштыгъэр Абыкъо Исхъакъ ефэндым пэшэнгъэ зыдзэрихъэштыгъэ купыр ары. А заом «шарихъат заокэ» еджагъэх.

Ящэнэрэ чэзыум, 1808-рэ ильэсэм къыщегъэжъагьэу 1825-м нэс клохъэ заом, къэбэртэе чыгухэр пачыхъэм юштагъэх.

Къохъеплэ Черкесилем урыс пачыхъэм юшэрихъэштыгъэр Ioфхъабзэхэр пхырыштыгъэнхэмкэ, ахэм нахь чаныгъэ ахэль хъунымкэ лъапс хъугъэхэм ашыгъя я II-рэ Екатеринэ иунашьюо къэзэкхэр Пшызэ иджагъту лъэнхъо къэгъеко щыгъэнхэм фэгъэхъыгъагьэр. А лъэхъаным Хышүцэ къэзэкъы дээ зэхажэ, аш нэужими къохъеплэ лъэнхъо юшпсэурэ адигэхэм апшүеукорэ заом ар щагъэфедэгъагь.

Адигэхэм апшүеукорэ бэниэгъэм анахъэу етлани пачыхъэм пхъешагъэ хильхъан зилдэйгъэр 1829-рэ ильэсэм Адрианопольскэ мамыр зээгъынгъэр зызэдашын ыуж. А зээгэгынгъэм къызэрэдильтэрэм тетэу Осмэн империлем Пшызэ ыкыбкэ гээзэгъэ

Черкесиер Урысылем фигъэклотагь. Нафэу зэрэштымкэ, Тыркуеми Урысылеми а чып-пэхэм тетыгъо ашыгъыгъэп. Адигэхэм Тыркуем сатыу-экономикэ зэпхыныгъэ дырялагь, ау тырку пачыхъэм ахэр фэлорышыгъэхэр. Урысылем анахь пытэу ыэмычэ чэлэлтийэр Арап ары. 1828 — 1829-рэ

Нэпсэу Хъэжъуагъу, Хъатыгъу Шэбан, Даур Хъэпакъ, Хъахъу-пэкъо Чэрий (Тхъаркъуахъо), Хъаудэкъо Мамсыр, Пцэшэ Дол, Ацэкъо Хъэкъар, Пцэшэ Хъаджэбирам, Хытыку Хъагъуки, Зэишьу Къасболэт,

«Адигэ мэджлыс» зыфилоу зэхажэгъагьэм ар ипэшагь.

Шыупакъо Хъаудэкъо Мамсыр — нэтыхъое оркъ, 1830 — 1840-рэ ильэсхэм адигэхэм политикэ, дээ Ioфхэмкэ анахь пэшэ чанэу ялагъэхэм ашыгъ.

Юхэм зыкэ ашыгъу ыцэ зэльшэгъагь. Мы бэслынэй пшым илыхъужыныгъэ фэгъэхъыгъэ тарих орэхэм, къэбархэм къаушыхъаты лъепкъеу къызыхъэкыгъэм ар зэрэфэшьыгъагьэр, урыс пачыхъадзэм пэшүеукорэ заом блаану зэрэхэлжъагьэр.

Хырцыжъыкъо Алэ — абдээхэ пэшэ лыхъужыыр Черкесилем итарихъ къыхэгъэна-гъэр ичыгу ыпсэ фигъэтыллынэм зэрэфхэзьырыгъэр, адигэхэм яшхъафитынгъэ зышхъамысъжъэу зэрэфбэнаагьэр ары.

Цутхъакъумэ Къамболэт — адэмье лякъом къыхэгъыгъ, къэмгүе пшэу Болетыкъо Джанчэрье ивассалыгъ. Къамболэт дээ Ioфхэм язехъанкэ Iэпэлэснэгъэ ин хэлъыгъ, отрядхэм пэшэнгъэ адызэрихъээ пачыхъэм идээ утынышхохэр рихыстыгъэх.

Нэпсэу Хъэжъуагъу — шапсыгъэхэм яшхъафитынгъэ банду ипэшэ лыхъужыгъ.

Шэуджэн Джырандыкъу — къэбэртай, Фэрзэпэ заом отрядышихом пэшэнгъэ дызэрихъээ чанэу хэлэжъагь.

Урым Джанхъот — къэбэртай, Фэрзэпэ заом анахь чанэу хэлэжъагьэхэм ашыгъ.

Атэжъыкъо Исмахыилэрэ Адылджэрыерэ — мыхэр зээших, 1794-рэ ильэсэм Къэбэртаем щыпсэухэрэм зыкъиза-зэтэм пэшэнгъэ адызэрхъэгъагь. Ахэм нэбгыре мин пчыагъэ агъэорышшэгъагь.

Шырыхъуукъо Тыгъужыкъо Къызбэч (1777 — 1840) — адигэхэр яшхъафитынгъэ фэбанэхэ зэхъум анахь лыхъужыныгъэ къызхэфгээ пашэхэм ашыгъ. Шапсыгъэ оркъ Шэрэллыкъо лякъом щыгъыгъ. Адигэ фольклорым къызэриушхъатырэмкэ, лъэшэу лыблэнагь, «Черкесилем иаспльянкэ» аш еджештыгъэх.

Шырыхъуукъо Тыгъужь — нэтыхъое оркъ, я XIX-рэ лэшэгъум адигэхэм шыхъафитынгъэ банду ашыгъагьэм идээ пашэхэм ашыгъ. Таурыхъ ыкы тарих ордэбэхэм аш ыцэ къахэнагь. Кавказым имызакъо, Европэм икъэралыгъо зэфэшхъафхэм а лыхъужыым ыцэ ашашэ.

Хъорэллыкъо Хъамырэ —

шапсыгъэхэм политикэ ыкы дээ Ioфхэмкэ анахь пэшэ бланэу ялагъэхэм ашыгъ. Бэслынэй Абат игъусэу Стамбул ар кло-гъагьэ тырку суптланым зэдэгүүшэгъухэр дыриэнхэм пае. Хъорэллыкъо Хъамырэ суптланым риуагь Черкесилем Ioфхэр зэрэхъильэхэм, адигэхэр илэ-пыэлэгъэ зэрэшыгүүхэрэм афэгъэхъыгъэу. Хъорэллыкъо политикэм ыльзеныхъоки Черкесилем Ioфхэм язынет дэгъоу юшэштыгъ, ишыгыкъеу зылжитыгъэр хэгэгүм Ioфхэм язынет зылжитыгъэр игъэуцожыгъээнэр ары.

Бракъый Лъэпшхъякъ —

шапсыгъэхэм анахь пэшэ цэ-рылоу ялагъэхэм ашыгъ. Лы-хъужь шылыкъеу зэрэшчытым дакъоу дээ Ioфхэм хэшъыкы-шхо афыриэу щигъыгъ. Кыгъэшалыгъэм адигэхэм яшхъафитынгъэ фэбэнагь. Занэко Сэфэрбий анахь зыкъэхъопсыштыгъэр Черкесилем шыхъафитэу щигъын ыргыгъэ.

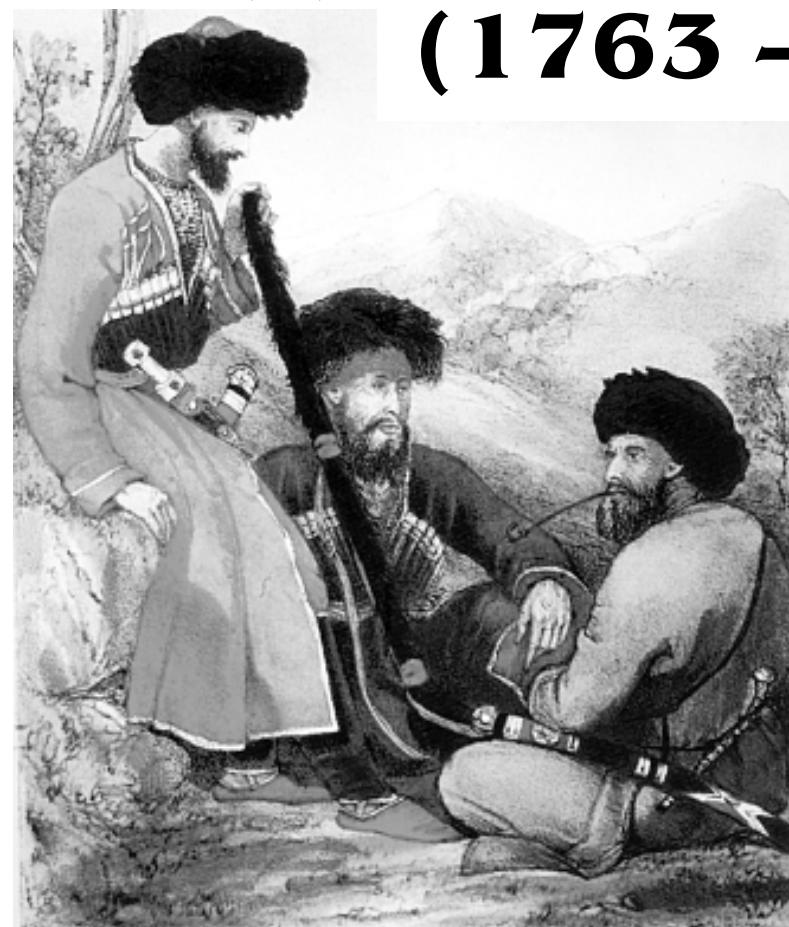
Занэко Сэфэрбий (1789 — 1859), пшы лякъоу хэгъэхэм къахэнхыгъ. Къохъеплэ Черкесилем иполитик бэлхээу ыкы дээ Ioфхэм хэшъыкы-шхо афыриэу щигъыгъ. Кыгъэшалыгъэм адигэхэм яшхъафитынгъэ фэбэнагь. Занэко Сэфэрбий анахь зыкъэхъопсыштыгъэр Черкесилем шыхъафитэу щигъын ыргыгъэ.

Занэко Къэрбатыр — Сэфэрбий ыкъо анахьыкъ. Ятэ дунаим зехыжым черкес мэджлысир зызэхашагъэм къышыулагъэу адигэхэм пэшэ шыхъафитэу щигъыгъэм зыкъэ ашыгъ.

Хуцшт Мыхъамэт (1826 — 1869) — анахь лытэнэгъэ зы-фашиштыгъэр адигэ пашэхэм ашыгъыгъ. Адигэ мэджлысир хахъэштигъ ыкъи 1862-рэ ильэсэм Черкесилем илыхъоу Англии щыгъыгъ. Урысылем идээхэм къулыку ашихынэу игъо къыфильэгъулагъ. Мары Лъэпшхъякъе аш риложыгъэр: «Хъадэгъур ыпэ къэштэн о плорэм сыкъеуцоплэнэм нахь».

Алдажэрыекъо Кущыку —

я XIX-рэ лэшэгъум ия 30 — 40-рэ ильэсхэм Черкесилем идээ ыкы иполитикэ пэшэ цэры-

Занэко Сэфэрбий, Занэко Къэрбатыр Сэфэрбий ыкъу, Цутхъакъумэ Къамболэт, Бэрзэдж Хъадж Исмахыил Дэгумыкъо, Бэрзэдж Хъадж Джырандыкъу Дэгумыкъо, Шыупакъо Шъэумыз, Шэрэллыкъо Тыгъужыкъо Къызбэч, Шэуджэн Джырандыкъу, Урым Джанхъот, Атэжъыкъо Исмахыил, Атэжъыкъо Адылджэрий, Атэжъыкъо Хъамырэ, Абыкъо Исхъакъ, Айтэчыкъо Джамболэт, Къэсэй Исмахыил.

Бэрзэдж Хъадж Исмахыил Дэгумыкъор (1766 — 1846) — убых пэшэ анахь цэрыхъохэм зыкъэ ашыгъ, хы Шуцэ лушиохэм ёшыгъыгъэ зылжитыгъэр дыриэнхэм пае. Хъорэллыкъо Хъамырэ суптланым риуагь Черкесилем Ioфхэр зэрэхъильэхэм, адигэхэр илэ-пыэлэгъэ зэрэшыгүүхэрэм афэгъэхъыгъэу. Хъорэллыкъо политикэм ыльзеныхъоки Черкесилем Ioфхэм язынет дэгъоу юшэштыгъ, ишыгыкъеу зылжитыгъэр хэгэгүм Ioфхэм язынет зылжитыгъэр игъэуцожыгъээнэр ары.

Бракъый Лъэпшхъякъ — шапсыгъэхэм анахь пэшэ цэ-рылоу ялагъэхэм ашыгъ. Лы-хъужь шылыкъеу зэрэшчытым дакъоу дээ Ioфхэм хэшъыкы-шхо афыриэу щигъыгъ. Кыгъэшалыгъэм адигэхэм яшхъафитынгъэ фэбэнагь. Занэко Сэфэрбий анахь зыкъэхъопсыштыгъэр Черкесилем шыхъафитэу щигъын ыргыгъэ.

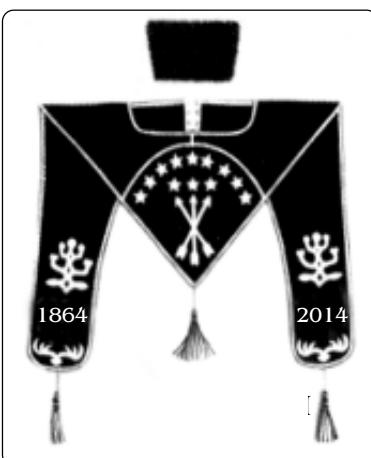
Занэко Къэрбатыр — Сэфэрбий ыкъо анахьыкъ. Ятэ дунаим зехыжым черкес мэджлысир зызэхашагъэм къышыулагъэу адигэхэм пэшэ шыхъафитэу щигъыгъэм зыкъэ ашыгъ.

Хуцшт Мыхъамэт (1826 — 1869) — анахь лытэнэгъэ зы-фашиштыгъэр адигэ пашэхэм ашыгъыгъ. Адигэ мэджлысир хахъэштигъ ыкъи 1862-рэ ильэсэм Черкесилем илыхъоу Англии щыгъыгъ. Урысылем идээхэм къулыку ашихынэу игъо къыфильэгъулагъ. Мары Лъэпшхъякъе аш риложыгъэр: «Хъадэгъур ыпэ къэштэн о плорэм сыкъеуцоплэнэм нахь».

Алдажэрыекъо Кущыку — я XIX-рэ лэшэгъум ия 30 — 40-рэ ильэсхэм Черкесилем идээ ыкы иполитикэ пэшэ цэры-

шахъэштигъ ыкъи Эфенди Гасан.

ПЭНЭШЬУ Аскэр. Гуманитар ушэтихъэм апиль Адигэ республикэ институтын ишацэ шэныгъэмкэ игуадз, тарих шэныгъэмкэ доктор.

Тихомиров Лев игукъэкъижъэм

гоханхэм кыргаэзэгын алъэнэу ылтытштыгъ. Ау ашзи кызэримыкыщтыр нэфагъ. Евдокимовым еплъикіеу ылагъэр нэфешхъаф шылыкъеу штыгъ. Аш ишшошыкіе, «адыгэхэм уадэпсэуни, зыгорэущтэу

тыркуем кошынхэ фэягъ. Ау къиненхэ алопагъеки, адыгэхэм а чыпілэр афикуштгыгъ? Нэбгырэ мини 100 фэдиз нылэп ар зытельтэгъагъэр. Арыти, күшхъечісхэм япчагъэ зэрхъурэмкіе пцы аусытгыгъ,

кызыпыштэнхи пльэкъиштэп, Урысюм ишынегъончагъе пае рехатэу, зи ятымпесеу ахэр щыдгаэхи хүштэп. Зэо лъэхъаным къохъепіе къэралыгъхэмрэ Тыркуемрэ күшхъечісхэм кызыкъуашэнхэ алъакъышт». Урысюм ифедэ пае адыгэхэр зэкіе гъекіодыгъэн фаеу Евдокимовым ылтытштыгъ. Ашкэ анах хэкыпшоу щылайэр Тыркуем ахэр фыгъянхэр ыкы ахэм ячыгу үлэшигъе къэзэкъхэр игъетысхъэгъэнхэр ари. Барятинскэ пщым Евдокимовым кылуагъэм дыригъашти, аужирэм иеплъикіе пхырыкыгъ.

Адыгэхэр ячыгухэм зэрарафыгъэм лыптигъе Линейнэ, хы Шуцэ дзэхэм яполк псаухэр ахэм къарагьэтисхъанэу раххъэштгыгъ. Ау мы дзитуми ахэт къэзкъхэм аш фэдэ планым кызэрэдьрамгъаштэрэм ишыхатэ зыкъаэти, кошынхэм кызэримыуулэхэрэр, іашкіе къазэралуцжыщхэр къауагъ. Арити, Евдокимовыр планым хээзэхъажын фаеу хуугъе ыкы къэралыгъо ахьшэшко аратызэ Пшизэ шольтыр кыпэууль чыпілэхэм арысыгъе къэзэхъэм анемыкхеу, донской, терскэ къэзэхъэм янахъохэри купышко мыхухэу мыш къагъэкошнхэу унашо ышыгъ.

Къохъепіе Кавказыр ыштэнэу ерэши, Евдокимовыр зи зэблэжын щылайэр. Къэзэхъянахъа агъкощыщхэм аш фэгъэктэнгъе зэфешхъафхэр афишыщтыгъ. Дзэхэм пэшорыгъештэу ахэм унэхэмрэ къакъирхэмрэ афагъэпсыштыгъ, къэралыгъо ахьшэшху, ильэсюще е ильэситфэ гъомылапхы къаритштыгъ.

Адыгэхэм юфыр афэгъэхыгъэм, ахэр хэдэнхэ — күшхъэхэм къяхынхэш, Мыекъуапэ пэгъунэгъоу къэтлъисынхэе ячыгу гупсэ къабгынэныш,

тыдэки щафауатэу рагъэхагъ. Политикэм хэшыкыши хо фызимыгъе күшхъечісхэр псынкіе агъепцагъа. 1861-рэ ильэсүм пачыххэр Фарзэ дэж щытгыгъ тиотряд къакуагъ ыкы шапсыгъхэм, натыхуаехэм, убыххэм ыкы нэмыхи лъэпкъхэм ялъиклохэр мыш дэж кыншызэрэгүйонгъэх. Ахэр пачыххэм зылкіхэм урс пытаплэхэу ячыгу итхэр акъутэхы, дзэхэр арашыжыхэ зэрашоингъор, урс псэуплэхэр ячыгу хэм ашагъэпсүнүм, сид фэдэрэ урс администрации щынэхэм зэрэдьрамыгъаштэрээр палуагъ. Аш фэдэ лъэхъэр урс пачыххэм къазыфигъецакіе, мамырэу зэдэпсэнхэм зэрэфхъазырхэр къауагъ.

Урсюм анах пий пхашми аш фэдэ даохэр зэрэфи-мыгъэцкіштхэр нэфагъ. Адыгэхэм зэээгынныгъ гори адэпшынам юфыр темтэу ылтыти, мы чыпілэм пачыххэм Евдокимовым илланхэм щадыригъештагъ. Аш кыщуулагъау ахэм ягъэцкін нахь ашагъэпсүнкагъ. Мыш дэжым хэгъэунэфыкыгъэн фае күшхъечісхэр Европэмрэ Тыркуемрэ къакьюонхэм зэрэштгыгъштагъ. Ахэм ялъиклохэр а хэгъэгүхэм аягъогъагъ. Нэтыхъоепшэу Костэнкыр Инджылзым кызэрикъыгъагъэр къесэшэхъ. Ари игъусхэри псыхью Цимээз дэж кыщууцгъэхэти, Цимээз къалэ удэтэу ахэр дэгъоу къэллэгъуштагъ. Тинэуасхэм ашыщшу докторэу Дорошевич ари Костэнкыр иунахъо ихэштгыгъ. Ау лыклохэм узгэгүшон къэбар къахыгъагъ. Ахэм іэпилэгъу гори агъотыгъагъ. Тыркуе закъор ари кошыжыхэрэр зичигу изыгъэтисхъаным къэзэгыгъагъ. Типравительстви ишыпкъеу ар къазэрэхъуштим ылж итгэгъ. Адыгэхэр нахь благъау хуушном къыуагъэзыхъэзэ, ахэр зэ-

ячыгу нахь псынкіе кызызэрарагъэбгынэштим пылтыгъэх. Зишоигъоныгъэкіе кошыхэрэм афигошынэу Евдокимовым соме мини 100 къэралыгъо мылькоу къауагъа. Ау а ахъщэр бэмэ зэрэфимыкыщтыр нэфагъами, ар зыфэягъэр ахъщэр іэпилэгъу зэраритырэм икъебар нэмыхи хэм зэхаригъэхынэу ыкы къэралыгъо ахъщэ къаратынам щыгугыхээ нахь псынкіе ахэм ячыгу къабгынэнам ригъэнэцынхэу ари.

Хэбзэнчъэу егъэзгъэкіе адыгэхэр ячыгу рафыщтыгъэх. Іпэррапшэу ахэм зыкагъэгъунэжыщтыгъ, купеу зэхахъэхти, апсэ пэтифэ къязэожыщтыгъэх. Ау тыдэки ахэр щызэхагъэтакъ зэхъум, цыкылциклизэ агу кюди, зыккамыухуумэжъеу хуугъагъ. Урс дзэклолхэр зэбгүрүтхэу клохэзэ, күшхъечісхэр зэклифэштгыгъ ыкы ахэр зэракуэбзыгъигэ чыпілэхэм станицэхэр ашагъэпсыштыгъэх. Ахэм аују итхэу къэзэкъхэр къекощыжыхъэти, афагъэпсигъэ станицэхэм адэтихъэштгыгъэх.

Адыгэхэм янахъыбэмэ агу зэклиодыпэм зи амышлэу, зэрымыр хуугъэхэм фэдэу хуурэм лыптигъуштагъэх, ахэр къауэцүжыщтыгъэх, ау ячыгу къабгынэштгыгъэл. Аш лыпытэу зызэклиаугоен, ашэштыр, зыдагъэшэшт лъэныкьор ахэм къыхахын алъэкыщтыгъа? Ау ахэр раххъубанэу охту лье къаратыщтыгъэл. Чыпілэ постэуми дзэклол куп мынхэу агъаклохэрэр нэбгырэ заулэ зыхэхъэрэ купхэмкэ зэтираутиштагъэх. Ахэр зэклири къызэдьрагъэубгытэу лъыхууштагъэх, къоджэ, унэ горэхэр е зэбгырафыгъэ адыгэхэм зызшагъэбильгъэ чэл кызызэрикъохэр къагъотыщтыгъэх. А къудаджэхэр, унэхэр, чэлхэр тырагъэжъыкыщтыгъэх, ямылку зэрхъоштыгъе агъэкодыщтыгъ,

рээпираштыгъ эзэлхэхэр бэу нэпкъым үүтихэм, амал зэри-іэкіе күшхъечіес нахьыбало Тыркуем агъкощынам тэтихээр щыгугыщтыгъэхэн фае. Сид ишшошыкіеми, күшхъечісхэм

былымхэр аубытыщтыгъэх, хуульфыгъэхэр, бзыльфыгъэхэр, къэлэцыкъохэр зэбгырафыщтыгъэх. Зыдэчэштхэр амышлэу ахэр шххэчэе-псачаау зэбгырафыщтыгъэх, мэзхэм, джыри

Александр ыкъом ащыщ пычыгъу

зэрэмьхъогъэ къуаджэхэм защагъебылыштыгъэ, ау ахэм шхъэеъгъэзыпэ зыщаъотыгъэ чыпэхэм лъэпкъгъэкод заор шхъасынчъеу къалыгъэсыштыгъэ. Япчагъэ хэхъо зэптизэ, купышко хъухэу адигэ насыпынчъехэр къохъапэм екүштигъях, урысыдээм хэхъэр ахэм альб итхэу Кавказ къушхъэтхэмкэ зэптирафицгъях ыкъи хы Шуцэ лушъом ыаъгъезыхъэштигъэх.

Псаоу къенгъэ къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Тыркуем иправительствэ ащ фэдиз къушхъэчэс яхэгъэгу къекоющынм щыгугыгъэп. Ти-правительствэ Урысые обществэм икъухыиэрэ дээ къухъэ заулэрэ анэмикэ а гухэльым пае зыклимыгъэфедагъэри сшэрэп. Рафыхэрэм япчагъэ тэрээзэ къызэрмамыгъельягъорэм ар ыгъэлпэхъуягъэштийн, ахэр нэбгыре минишъе пчагъэ хувуним ежэштигъэштийн. Унэе предпринимательхэм къушхъэчэхэм ахьщэхко къалахызэ, якухъэхэмрэ якуашъохэмрэ цыфхэр араубэштигъэх. Тифимрэ нэмыкэ узхэмрэ алкъ къикыкэ къушхъэчэсъибхэр а къухъэхэм е къуашъохэм арлыхъэштигъэх.

Ильэсилгэл фэдизрэ адигэхэм ауж лъэшэу афыгъ, анахъеу насыпынчъе дээ зыхъугъагъэхэр 1863-рэ ильэсир ары. Ахэм хазабэу арагъэшечагъэр къэлгъуай. Ауж къезыфыхэрэм заштуагъебылыштизэ, къушхъэчэхэр чыырэгэ градус 20-м зыщинысъишигъэ лъэхъанни бгъагын, ашхыни ямыиэу къеклокышигъэх. Кылмафхэрли а лъэхъаным пхэшагъэхшэшт аде. Адигэхэр узлахъем, анахъеу тифын, арлыкышигъэх. Унагъохэм арьсхэр зэлзээриз хъущтигъэх, нытихэм якъелэцыкхэр ашлокодышигъэх. Бгъагын ямыиэу, быхэм арьсхэр ахэр леъштигъэх.

Адигэхэр ячыгу зэрэрафигъэхэр, тхъамыклагью апекеэгъээр синитлукэ стъэгъуягъэ. Ашхъе рагъэхъяжъэжын юфыр Цээмэз къызылтээсъим, Цээмэз къэимрэ хыттуалэмрэ къезыцуухъээрэ къушхъэхэм ахэс къуаджэхэр тирагъэжъякхэу аублагъ. Туяккэ пэччэ түгээр түгээр шхъахъэрэтигъэх. Тикушхъэчэс зээтигъэштигъэхэм ашхъеу ашхъеу мафэ къэс нэбгыре 200-м фэдизэх хадэгъур къазэралтыи-съишигъээм фэгъэхыгъэ къэбар зээ-түаехэри зэхэхъишигъэх. Аудаджэхкын ахэм ялофынахъишигъэх. Тыркуем ашштхэр хы Шуцэ лушъом ичыпэлэ зэфешхъафхэм ауашигъэштигъэх, ау къушхъэчэхэм ягъекоющынкэ чыырэ шхъахъеу щыгъэгъэр. Цээмэз ары. Официальнэ статистикэм тетэу хым зэптираштигъэ нэбгыре мин 500-м щищэу нэбгыре мини 100-р къухъэхэм Цээмэз дэж щырагъэтихъагъэх.

Къушхъэчэс зээ-түааемэ къушхъе къоклэ-бгыкхэм защагъэбильниуягъэ иго зэрифэгъагъэхэр хэгъэунэфыкыгъэн фое. Шыпкъэмкэ, ахэр бэ хъущтигъэхэп. Загъорэ тичыпэхэм адигэ хъульфыгъэ зырызхэр ашштэгъэштигъэх, гъэхунэр зе-

хъуль мэз дахэм машом ылып-кэгъэ чыгыгыпк шуцэхэр уалэ къышифэштигъэх. Зыгу къодыгъэ адигэхэм а уахътэм зи ашынжэхъишигъэгэ, Цээмэз пэмычыжъеу мэзэу стыштигъэм сэри э зыдаштигъэгъэ. Ильэс-ильэситу фэдиз тешлагъеу ра-гъэжъякыгъэ къуаджэхэм ястафхэр сльэгъунэ хъугъагъэ. Тикутыр зыщигъэптигъэ чып-тэми а къуаджэхэм ашыщыгъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

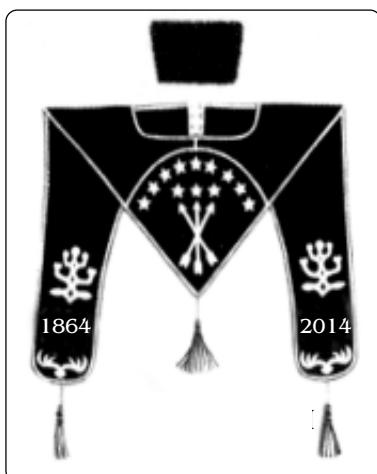
Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Къушхъэчэхэр къохъасынчъеу ыкъи къошко къызэркъохэмкэ Тыркуем ащештигъэх. Рафыхэрэм япчагъэ нэбгыре миллионныкю фэдиз хъущтигъэ. Ащ фэдиз цыфхэр хым зэрээптираштишт къуахъэхэмрэ къуашъохэмрэ къебгытын псынкагъэ. Мээз псаукэ ахэр ячэзыу къызысычытм эххэй къыхэкъиштигъэ. Ахэр зэрээптираштишт шыкъэм пешорыгъэшъеу хети егувшысэгъагъэ.

Черкесхэр

«Европэм щыпсэуре цыфым нааэ а лъэпкь шагъом ренэу тыридэштывь...»

Ильэси 9 фэдиз тешлэжкыг адигэ къудажэм сзызыщыпсэущтывь. Сыд фэдиз зэхбокыныгъа а уахтэм къызыдихыгъэр! Къебар гушуагъохэри, гукъаохэри къэштывь. Ау анахь къебар гухэхэм ашыцгъэр ильэс 12-м къыщегъяжагъэу ильэс 30-м нэс зынныбжь ныбжыкъехэр дунаим зэрхэжкыщтыгъехэр ары.

«Тыдэ хъугъа, сыда къехулагъэр мыш фэдэ пшъашьем?» слоу сзыяупчыкъэ, «дунаим ехъжыгъ ар», — алоти, джэуал къысатыжкыщтыгъ.

Адигэхэм къин къащыхъущтыгъе шьоф посэукэм есэнхэр. Ялъэнэкъо гупсэхэм, якъушхъе лъагхэм, бгъэжъ клочшохэри зыщыбыхъире чыпъ дахэхэм афээштыгъехэр.

Ныбжыкъехээз къушхъечэс хэр дунаим ехъжыхъ. Европэм щыпсэухэрэм анаэ джы а лъэпкь шагъом къытырадэжжырэп. Пушкиним шогъешэгъонэу иусэхэм зигугуу ашиштыгъе лъэпкыр джы нэмыкы мэхъу...

Джы урысхэм къаухурэигъехэй адигэхэр губъюм щепсэух. Яшылакъ зэрэзблэхъурэм даюу урыс-азиат лъэпкыкъэм инэшане горэхэр ахэлпъягъохъ хъугъе, яшэн-хабзэхэри нахь чанх.

Зэгорэм лъэпкь гэшэгъон дэдэу зытывьэр зэрэхэдэжжырэм унэлэс къемыкъо уеплъын пълэкъирэп!

...Шыпкъэ, адигэ хабзэри, шэн-зэхэтикъэри джыри пытэу къызхэнэжыгъе унагъохэр бэу щылэх, ау ахэми, тэклу-тэклузэ, гу зылъамытэжжэу зэхъокынгъе зыфэхъуре щылакъехэр къатырхъях.

Адигэм ишхъафитынгъэрэ идэхагъэрэ тэклу-тэклузэ лэклэх, тэклу-тэклузэ ежыри мэхэдэжжы.

Тэклэх-еджкъэ амалыр адигэхэм яэ хью зыщиублэгъе лъэхъани къин гъэнэфагъехэр къыпкыгъях. Къушхъе жыны бэзэ шхъафитым къыхэхъихыгъир зыщыштывь къэлэшхэм ашеджэнхэу къогъе ныбжыкъибэжжэу илъыкъигъ. Еджэным эпхыгъе ильэс заулэ зыфэмыкъочэу зидунай зыхъожхэхэрэм угу афэмыузын пълэкъина? Губъю хью-пщаухъэм къащыхъытывь къэгъэшэ дахэу къырачи ишыкъагъэм фэдиз псы зымыгъотэу унэм ит банкэм рагъэтисхъагъэм фэдэу ахэр мэхъу.

Сыд фэдиз гуфит-шхъафитынгъа ялгъэр, сыд фэдиз

В. Бударнэм адигэхэм ыкъи Темыр-КъохъэпІэ Кавказым афэгъэхъыгъэу ытхыгъэхэм ашыщхэр

гушуагъуа ахэр зыхэтигъехэр къушхъехэм ашыпсэухэ зэхъум! Нэбгырэ пэпчъ джы зэгупшысэрэ зы: «Къушхъэм лъагэу шхъащытэу быбъирэ бгъэжъым тифэдагъ, джы шьофым ихабзэхэм тафэорышшэн фаеу мэхъу, тэркэ ар хадэгъу.

Лъяжъеу чынхэрэм якъушхъе гупсэхэр япкыыхъих, яцы-клюгъор зыщагъекъогъе чыпъехэр ашыгъупшэхэу зы таќикъи къыхэкъирэп.

Кавказ къушхъе дахэхэр ары шхъафитынгъэр, щылакъе зыдэштыр! Бзыу пэпчъ, къэгъагъе пэпчъ, посэушхъе пэпчъ шхъафитэу, ежыркэ мэхъанэ зиэ щылакъе дахэштыриу аш щэпсэу.

«Тыгү мапэ, шьоф зэекъхэр тэркэ хыльзэх, жыыр тфимыкъоу, тыгү кыфызызэ жъажъеу дунаим техъжы. Тикъушхъехэм адэжъ тэжъугъэжжэж! Хъадэгъум зыщытэжъугъэхъум! — къырыкъорэр зыфэдэр икоу зэхээшыкъырэ адигэ пэпчъ джа гупшысэр зыдэштыгъ.

Зэгорэм 1909-рэ ильэсийм, Мыекъуапэ пэблагъеу чыдагъе къычашынэу зыщырахъухъэгъэгъе лъэхъаным адигэ лъяжъ горэм сүүлкэгъягъ. Бэгъхъаблэхъ заджэхэрэм ар щыпсэущтыгъ. Нэбгыритум къушхъехэм тахэхъагъ. Тыдэ тыпльагъами, къушхъе цакъехэр, псыхъо цыкъухэр ыкъи цыфыр зыхъэмхъе гээ мэз лүжъу дахэхэр тынэ къыпеклафэштыгъ. Плонэн хүмэ, тэклу щынэтуягъ, ау тикъезэуухъэрэ дунэе хъалэмэтийм къохэ гэшэгъон горэ къытхильхъэштыгъ, тызфикъудыштыгъ. Адигэ лъяжъим бэ къысфиотагъэр мы чыпълэм фэгъэхыгъибэу. Зэклэми дэгъоу ар афэнэуасэу зытывь. Къушхъацакъ, псыхъо цыкъу, мэз пырыпыциу япхыгъе къебар гэшэгъонхэр аш ёшшэштыгъ. Тэклу-тэклузэ лъяжъеу сигүсэм ынэгү къэмшэгъынэу зэблэхъугъе хъугъе. Къэлэ ныбжыкъе къохэшту горэ сапашхъе итэу къысцихъугъ. Лъяжъ нэгү зэлэгъе цыкъул зэхъокыгъе шыпкъе хъугъе. Ынэхэм чэфир къакъихъ, зэрэпсаоу нурэ дахэм къызэлтихъуухъэрэхъагъе, уеплъыгъе зэпльтими уемэзшынэу дахэу ар сапашхъе итгъ.

Тэклузэ етгани тыкъуагъеу, гэхъунэ горэм тынэсигъ, аш юшхъе цыкъухэр бэу къышылтагъогъе. «Сянэрэ сятерэ мы чыпълэм щэчъынгъе», — уц лүжъум зэлтиштэгъе юшхъе цыкъум лэ фишигъе аш къытуягъ. Урысие пачьыхъе зэгупшысэштыгъэр а хэбзэхъахыр атырихъыниш, къушхъечэсхэм дээ къулыкъур аригъэхъыниш ары.

Лъяжъыр чэфиринчээ къэхъугъ, къэм тэулибагъеу, макъе пымыкъе, ау зэрэгтырэр пшэнэу ыблыпкъхэм анэсныжъеу тэгэргүгүштэгъ. Къэзгэшшагъэм аш фэдэу къушхъечэс адыгэ хуульфыгъе гээ слэгъуягъ. Адигэхэр дээ къулыкъум къонхъу къеэзгыыхъ, ау къэзэхъем афэдэу ары нахь, дээклолхъем афэдэу арэл. Къэзэхъэр

фэдизрэ къэм ар къэлъырысыгъ, етланэ зэрэгтыгъэм тэукихъяжъирэм фэдэу макъеу къысиуагъ: «Сянэрэ сятерэ мыш щэчъынгъе».

Аш икъеуакъе угу ымыгъэузын пълэкъынэу щытагъэп. Ячыгу гупсэ пэчыжъе хъугъе лъфыгъэхэм янэ-ятэхэр нэмыкъи чыпъехэр ашчъынгъе.

Мы лъяжъыр дунаим зехъжъкэ, аужыра саульэтхэр — къэхъальхэр озыгъэлэгъуяжъин гори щылакъынгъетэп.

Зэгорэм ахэм япхорэльфхэм къакъехъуяжъэхэр жын къэбзэ тэклу къащэнэу ыкъи къушхъэлээлэ чыпъехэм защаллыхъанзу къызыкъохъкэ, амышлакъеу къэхэм атеуцохэмэ ятэжхэм ятэхэм яхадэхэр аш зэрэгчэлхэр пае мытхынхъекъи хүн.

Къушхъе бгъэжъым ымакъе

ицэгъигъ ялъэнэкъо гупсэ къагъэзэжъынэу цыфхэм яджеэ. «Садэжъ къажъуяжъээз, сышуфээшы, сышольпээ щукуынэу ёшшэштыгъ», — джаш фэдэу щылакъем къыфхэм аш зафгъязэ.

Къымэфэ чэц къыхъехэм сид фэдиз къэбара, таурыхъа нахъыжъхэм ныбжыкъе къафайатштыгъэр! Къушхъехэм щылакъе щаряягъэр эмьизэхшэу, гутийнгъе ин ахэлээр, агу кынукъеу ахэм къаулатштыгъ. Ныбжыкъе къаулатштыгъ. Къушхъацакъ, жыы къащэнхэе тэукихъе хъэхэрэм фэдэу атхъакъумэ къэгъэзгыкъигъеу, зыгүчийн хамыгъээзу къаулатштыгъэрэм дэдэштыгъ.

Мы лъэхъаным адигэхэм аных щынагъор дээ къулыкъур хыгъэниш ары. Кавказыр заштэ нэүжүм дээ къулыкъум адигэхэр амьшэнхэм пае хэбзэхъахыр энэфагъе арагъэтиштыгъ. Ау а пальэр икъыгъягъ. Урысие пачьыхъе зэгупшысэштыгъэр а хэбзэхъахыр атырихъыниш, къушхъечэсхэм дээ къулыкъур аригъэхъыниш ары.

Адигэхэр дээ къулыкъум къонхъу къеэзгыыхъ, ау къэзэхъем афэдэу ары нахь, дээклолхъем афэдэу арэл. Къэзэхъэр

ящылакъекъи, яшуашэки, якулыкъухыкъекъи ахэм щылакъе псеүкъеу ялэм нахь дештэх.

Дээ шуашэри быслымэн диним диштэрэп, егашлэм шым тесэу къэзыхъыре адигэхэм къэлэсэу къулыкъу хыгъэниш къин хъущт.

Хабээр зыэ ильхэри ашегушикъенхэ фаеу къысщхъ. Урысие къулыкъу фэзыхъын зыльэкъи ѿшдээ зэхажэнхы, адигэ щэхъу хэмйтэу ашыныр нахь тэрэзигъ.

Тырку, япон заохэм ялъэхъан ежхэм яшшоигоноигъэхъе къушхъечэхъем къулыкъур ахыштыгъ. Шыюу зыщтхэм федэу къаулагъыгъири эри бэдэд. Джы лъэсэу къулыкъур ябгъэхъынэу ахэм аух ўехъэлээ сид къыкын?

Дээ къулыкъум ихъын адигэхэр хагъэлэжъэнхэу аух зехъэх лъэхъаным Тыркуум адигэхэр икъыжъыгъагъ.

Майкопское эхо. 1916. N 200 — 204

фэшхъафэу къащыхъэрэм гууни-нэзи ялэп. Ахэм уакылыгъхъанеу хъумэ, тхъль пчагъэхъ хъущт. Бэдээгэгъу ыкъи шышхъэштэлээ мэфэ фабхэхэм гъэтхэ къэгъэтийэ лъэпкъ зэфэшхъафхэм бэу мыш уащыуакъе.

Пхъэшхъэ-мышшхъе чыгхэри бэ мэхъух: пхъэгүлъыр, къу-жъыр, мыер, чэрэзыр, джащ фэдэу цумпэ лъэпкъ зэфэшхъафхэр, дэшхохэр, шхъомчхэр ыкъи нэмыкъхэр. Ильэс къэс лэжыгъэшхо ахэм къахы.

Гуххэкъи нахь мышшеми, а пстэури джы агынгынхъыгъ. Мы чыпълэм щыпсэухэрэм ежхэм янагъокъе агъефедэштэм фэдиз къаулагъи нылэп, адгрэ зэклэумыгъыгъири эри яхъын адигэхэр хагъэлэжъэнхэу аух зехъэх лъэхъаным Тыркуум адигэхэр икъыжъыгъагъ.

Гуххэкъи нахь мышшеми, а пстэури джы агынгынхъыгъ. Мы чыпълэм щыпсэухэрэм ежхэм янагъокъе агъефедэштэм фэдиз къаулагъи нылэп, адгрэ зэклэумыгъыгъири эри яхъын адигэхэр хагъэлэжъэнхэу аух зехъэх лъэхъаным Тыркуум адигэхэр икъыжъыгъагъ.

Мэшшоку гъогухэм апае сид фэдиз пхъэ лъэпкъ дэгъуа раупкырэр. Метрищым фаехэмэ, метрэ 20 фэдиз зильэгэгъэ чыгышхор раупкыицт, къанэрээр джаш сидми укюреу мэзым къыхэнэжъицт.

Мэзым узыхалпъэхъе, угу къыгырээр пыир зэркъогъе губъэр ары. Тыдэ улпъагъами, чыгыг пытэ шъеджашхъэхэм якупшхъэ-лъашхъэхэр ольэгъух.

Цыиф жъалымэм шхъаасынчээри риупкыгъе чыгыг дахэхэр зыпльэгъуяжъе, унэлэс къэклэ. Джаш тетэу ильэс 10 — 20 горэм цыфым мэзым тириупкымэ, Кавказ къушхъехэм тэклу-тэклузэ чыгыг къахэнэжъицт.

Мэзым зыгу егъун щылэп. Ильэс 2 — 3 горэмкээ узэклэ-иэбэжъем, къаэклахъэрэм чыгыг щырамыупкынэу рахъухъэгъагъ. Ау я љофим тьылпъялэнэу фагъэзэгъагъэхъири ашоицъом тетэу мэзым дэзекло.

Пыи нэпкъхэм аут чыгхэр изыупкыхъэрэм зэрарышо къахы. Пыи къызыдэкъыхъе, нэпкъхэм агуу, чышхъаэшшо зээшижхэм пыир къаатео ыкъи чыгыг гъэбэжъульхъэхэр къушхъэхэм къяхыхъ. Тапэкъ мэз лүжъухъэмрэ уц къэшхъо дахэхъэрэ зытэгъеу къушхъэхътхэм бэлхимыр ашыхъущтывь, джы ахэр нэклэу ѿштыхъ. Ошхъялхъэм федэу къэзыхъытывь ашыхъущтывь. Ау ахэр нэклэу ѿштыхъири эри яхъынхъири

ПСЭМ КЬЫБГЪЭДЭКІ ПСАЛЬЭ

Литератур-
рэм и пщ-
рыльщ ар
къэзигъэща
лъэпкъы м
гъуэгуанэ
къикъуар, и
дуней теты-
кіэр, хабзэу
зэрихъэр, гуфэгъуэу зыхэтахэр, гущыхъэр
игъэважэр къэзигъуэн и щэблэм и пащхэ
ирильхъэжынайр. Иж-ижыжым ятхауэ адь-
гэм тхыбзэ къаштэннау щымытми, псальэм
пщэшхуэ хуашт щитащ. Аүэ сыйти фаш-
цакъым абы «псальэ» — абы къоюл псэр
зэриль, псэм гъуэгу езыт, псэм лъэ
хуэхъу мыхъэнхэр. Зэрыжытлауэ, адьгэ-
хэм лъэхъэнэ жыжхъэхэм лъэпкъым къехупла
гуэхугъуэхэр къэзигъуэтэж тхыбзэ къыштэннау
щымытми, гуэхугъуэтэж къагъе-
щыфащ икти яхъумефащ нарт эпосыр.
Лъэпкъим и лыфы күэд тхыбзэ къэгъэшынам
иужж иташ лъэхъэнэ зэхуэмындахэр. Аүэ
а гуфэгъи псоми я къхэльхэе хуэхъуаш
Урыс-Кавказ лышигъуэу зауэр. Адьгэ
лъэпкъим лъапсэрихъир къихуахъа щитми,
къэна маштэм, ди щынальям адьгэ цыхуу
щыпсэуам и проценти 5 нэмису къэнэжа
тлэклум, хуэлькъиаш єзым и тхыбзи и ли-
тератури къигъэшыжын. Диш дэ адьгэ
литературэм и пси и гуашчи емьблежу
хуэлжъахэр: Щоджэнцыкъу Алий, Гъуэ-
щокъуэ Хъусин, Шортэн Аскэрбий, Хъэдэгъэл
Асчэр, Мэшбаштэ Ихъяэкъ, Абытэ Хъы-
зыр, Дыгъужж Къурмэн, Нэхущ Мухъэмэд,
Бемырз Мухъэмдин, нэгъуэшхэри. Ди жагъуэ
зэрихъуши, адьгэ литературэм яльэкъ къа-
мыгъанэ хуэлжъа цыхуу зэчийифхэхэм,
гуаштэхэм щыщу нэхъыбэр дунейм ехы-
жащ. Абы къыхекъикъ юхуэдгъезащ ака-

демик, профессор, филологие щэнныгъэхэм
я доктор, литература критик Бечыж Лела:

— Лела, лъапсэрихъир лышигъуэу зауэр
шиуухам къыштэндэзауэ дэ нобэм нэс адьгэ
литературэм къикъуа гуэгуганэм, дяпкэ
къыпещиль юэхухэм дауэ уеплэрэ?

— Лъэпкъимрэ абы къигъэща литерату-
рэмрэ, ухуэйу щитми, пхузэкъэрычынукум.
Литературэр къэзигъэшшар а лъэпкъым гъуэ-
гуганэ къикъуахэм къахъа гущыхъэхэмрэ
гуфэгъуэхэмрэш. Абы нэмису, цыхур дауэ
зэчийифхэу щымытми, псэм къитеджыкъи
и псальэр зыхуэгъеза єзым хуэдэж цыхум
и акъылым нихъэсыфу, и гур, и псэр къи-
гъешу, къиутэтэфу зигъесэн хуейш. Ап-
хуэдэ гуаштэ уи псальэм хэпльхъэфу ухуун
папштэ, псом яперауэ, уи анэдэльхубэз
уэрыпсальэр, уэрыхъэр фыуэ пльягъун
хуейш, псальэр нэхъ шэрыу ѿщ щэнни-
гъэр, усэбзэм и йемал къэзигъетэкъэхэр
зэбгъэштэн хуейш. Абыхэм я лъныкъуэкъ
ди усакъуэ, тхакъуэ нэхъыжхъэр хубжуу
гугуэ ехъаш. Сыт щхвэктэ жыпшэмэ, абы-
хэм щапхъе яхуэхъун, усэ зэхэлхъэкъэ
йемалхэм хуэзигъесэн цыхухъэр ялакъим.
Нобэрэй усакъуэхэм, тхакъуэхэм фиэш фы-
зыгъесэн, фызыдэпльеини, фымышхъэх
закъуэмэ. Пэжж, ди къэралым усакъуэхэм,
тхакъуэхэм, щэннигъэлхэм гульйтэ яхуишт,
пщэшхуэ ялэу щыщита лъэхъэнэр блэклиш
итланы согуэ дэ лъэпкъим и литерату-
рэр дяпкэ зигъэгъуэтэфын, лъэужу дахэ
къэзигъена ди усакъуэхэм, тхакъуэхэм,
щэннигъэлхэм я лъэужу зыхуфын цыхухъэр
къыштэхъуэн. Псэхуэ лъэпкъыр нэбэ зы-
щыгъуэхъэм Тхъэм гащтэ, шыненгъэ, ерышаг
къарит!

ГҮҮКІЭКҮҮЛ Даут.

Ильэс 150-рэ ирокъу Урыс-
Кавказ зауэр зэрихъэр. Бгы-
рысхэм яль щагъэжа зауещ ар,
ахэр къаззун, дакъузэн папштэ.
Зауэм хисыхъэпар адьгэхэмрэ
абыхэм я лъахэмрэш. Лъэпкъ-
гъэлхъэр, хэкукутэ хуяаш Урыс-
Кавказ зауэр ди лъэпкъимкэ.
Адьгэ минишэ йэдже хэкъуэдащ
абы, я щхъэм и закъуэхъэм
хальхъэр, я мылькуи, я псеу-
алъи, я щэнхабзи хисыхъаш.
Хисыхъаш адьгэ жылагъуэ
куэдыхъкей, я зыужыныгъэр
къызэтригъуэвыаш...

Ильэситэ зэптигъуэхъэм ар,
зэзэмийзэш апхуэдэ зауэ гущэ-
гүншэ цыхуу цыкъум и нэгү
щыщтэхъэр. Гуузт абы и тхы-
дэр, ноби дызышмыгъуазэ күэд
хэлжэш мы юэхугъуэм. А ильэс-
хэм и күэцкъи дунейми Уры-
сейми зэхъуэхъынгъэ күэд къы-
щыхъуаш. Зихъуэжащ адьгэхэм
я гащэм. Итланы, дигу ихукъим
ди нэхъыжхъэм я щхъэр, я хэ-
кур зыхалхъа зауэ гуаштэр,
абы къыттридэа ўлгъэр къы-
жакъим нобэр къыздэсэм —
ар зыхыдоштэ къэбэрдэхъэм,
адьгэхъэм, шэрдэхъэм, шап-
сыгъхъэм. Тхыдэм и шэрхъир
къыпхуегъэлхъэр къыжын-
хъэм, блэклам къыпхуегъэлхъ-
зэжхъинукъым. Тхыдэри зыщид-
мыгъэгъуаштэ, адэктэ дыпсэун,
ди нэхъыжхъыфхъэм къытхуагъэнэ
ди хабзэ даххэр, щэнхабзэр
къэгъэштэштэхъын хуейш. Пэжж,
зауэжхъир мыхъуамэ, зэгүэр къэ-

ралыгъуэрэ зэлэжын-зэрыпсэ-
унрэ зиэу къэгъуэгуркъуа адь-
гэхэм иджи къэс зылжыны-
гъэлхъэри ягъуэтинут, ехуу-
лэныгъэ нэхъыбэжи зылж-
хъэхъэнут. Абы таухуауэ и юэху
ептыкъир къытхууэтэш усакъуэ
Гүүкъэкул Даут.

— Плышыгъуэ лъапсэрихъир
зауэр мыхъуамэ, адьгэхэм зы-
лжыныгъэ ялэну щытар, нэхъ
маштэм, хуэдэнут Швецием,
Норвегием, Финхэм нобэр я
псэукъим, я дуней тетыкъим,
абыхэм япэ имышмэ, зылки

къакъэрымыхуу. Сыт щхъэктэ
жыпшэмэ адьгэхэм я щынальэр
ахэр щыпсэу щыпшэмэ нэхъ-
ре сайт и лъэнныкъуэки нэхъ-
бейт. Етланэн, адьгэ плакъуэхэр
зэдчыпсэу щынальэр къышыкъи
къэзигъэхэм фыуэ хашыкъи,
щыгум елжыныр нэгъесауэ
яштэл. Апхуэдэ къабзэу, йэш-
хъуныгъэм хубжуу хуэгъэпса-
хэт. А лъапсэрихъир къы-
щежжам, адьгэхэм шы лъэпкъ
къудейуэ 57-рэ зэрахуэт, хъэ-
ре хуашхъэр яыгът, мэл-бжэн
жыхуэпхъэр хэмиту. Адьгэхэм

я жиг хадэхэм хуэдэ нобэ дун-
нейм щымыгъынкы мэхъу.
Псом щыхъэжыр, адьгэхэм я
зэхэтыкъэ, зэхуштыкъи ѿщ-
тараш. Лъэпкъим пши, уэркъ-
хэр ялэу къекъуэклами, абыхэм
азэтхэм, я лыщтэхэм, унэ-
тутхэм гульйтэ нэс хуашт,
щыжэш ёзир зыпэрт юэхур
нэгъесауэ илэжт. Сыту жыпшэмэ
абыхэм зы лъэпкъи имыла ильэс
мин бжыгъэ зи ныбж адьгэ
хабзэр хэкъи ямьшэу зэрахьэт.
А хабзэрэш лъэпкъим къару
къезиту ѿщтар. Ар тхуэхуу-

АСЛЬЭН Алий,
ДАХ-м и гъэзэштакъуэ гупым хэт,
КъЧР-м и Цынхубэ Зэищэм
(Парламенты) и депутат:

рыххэштэфынур ди акылкэш, ди
гупсысэккэш.

Ди лъэпкъим дежкэ мыхъэнэш-
хуэ илэу солтытэ нобэ щытыкъэ
хъэлтэ иува ди лъэпкъэгъухэм —
Щамым щытэ адьгэхэм щэгъэкъуэн
ди къэралми, дэтхэнэ адьгэми
зыхуишиным, дызэкъуэувэу на-
сыншагъэм дыгэштэтынам.

Жыпшэмэнрамэ, ди къэралым и
лъэхъэхэм дащогу адьгэхэм хуэ-
фащэ гульйтэ ирагъэгъуэтыжын.
Ильэс 150-рэ зыткъижа юэху-
гуэм таухуауэ, абы адьгэхэм къы-
хуихъа насылыншагъэр къагъэлъя-
гуэу къэпсэльэнүү дащогу. Ап-
хуэдэу яштимэ, ар тэрээт икти адьгэу
дунейм тетым гуапэ дыдэ ящиху-
нут, къэралым и пщэри кынэтинут.

Арами, «гульйтэ дийэхъэм» жы-
тлэу, дызыштэйсыкъиже дызысыныр
тэрээхъэм. Адьгэу зылжылтэж дэт-
хэнэми хуэфлэхъэшт лъэп-
къыр фын хуишэнамкэ, дахагъэм
хуунэтшынымкэ, тхыдэм къыхэ-
шыж адьгэ лыхъужхъэм яхэлья
лыгъэм хуэштэпхъеу щэблэр
къэгъэтэдхъынымкэ.

мэмэ, тхузехъэмэ лъэпкъыр
къэштэштэштэхъынущ, зиужынущ.

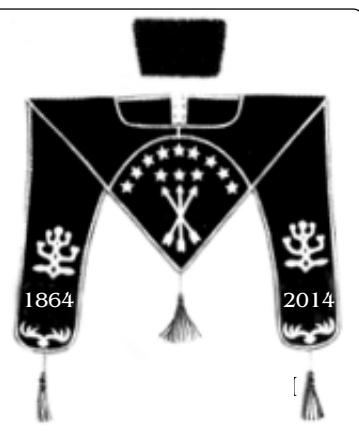
Нобэ лъэпкъыр зауэ ирихъэ-
лэнэр иримхъэлэнэр зэлтыт-
тар дэ дызыпсэу Урысейраш.
Урысейр зэрихъэри гуэром
хамышэм, адьгэхэм япъ къика
зауэ къэхъейну жысэкъым. Аүэ,
дэ, псе зытэ псори хъеау ды-
зэрихъуэнкъуэу хуэдэу, мамы-
рыгъэм дыхуэнкъуэш, ди лъэп-
къыр къэштэштэхъын, зиужын
папштэ. Ар зэи дигу идгэхъу
мыхъун юэхуу.

Къапштэмэ, ди тхыдэр къы-
зыхъэштэхъж художественнэ тхыгъэ-
хэрэштэхъэр зэфлахш. Ап-
хуэдэхъэшт Сокъур Валерэ, Күэ-
къуэ Джумэлэдин, Хъэдэгъэл
Асчэр, нэгъуэшхэри. Абыхэм
къагъэваш адьгэхэр дызэриг-
хуэ, дызэриин Уээ Фатимэ.
Аүэ а лэжыгъэхъэр зыхуатха
лъэпкъим янэсын, зыхишиэн
папштэ, псом япэрауэ, дызы-
хуэнкъуэш мамырыгъэш.

ЕЗАУЭ Маринэ.

ЛъЭПКЪЫМ И КЪЭКУЭНУР ЗЭЛЪЫТАХЭР

Ильэс бжыгъэ куэдкіэ хэхэсу хъэрыпым ядэпсэуахэм щышу нобэкэ зи щхъэ къыдэзыхъэлэжа унагуэхэм къащіэхъуэ щіэблэш Шорэхэ Дижанрэ Дисэрэ, Сихъу Азер, Кіэрэф Анзор, Канавати Амир сымэ. Ди нэхъыжь гуэрым жиэу зэхэсхат: «Къэзывээжахэм я щіэблэр нэхъ тыншу къытхэсихъыжынуш». Шэч къызытомыхъену а гупсысэм и щыхъэтш зи гугъу сцыну ныбжыщіэхэр.

Сихъу Азеррэ Кіэрэф Анзоррэ 7-нэ классым щоджэ, ильэс 13 мэхъухэр. Заурэ къэхъеихукэ абыхэм я унагуэхэр щыпсэуаш Сирием и къалащхэм, ильэсит и пэкэ Налшык къэлэпхуэжахэц. Азер зы куэш нэхъыщэ цыкыу иэш. Анзор и шыпху нэхъыщэ цыкыу Сэтэней ильэсих ирокъу, школым маклыу. Эльбрус зыфлаша и куэш нэхъыщэ цыкыу мазибл и пэкэ дунейм къытхъяш. Мы щалэ цыкыу хэр урысыбзэм маштэу иропсалье. Ахэр здэклэ Налшык N 8-нэ школым еджап! нэужым урысыбзэмкэ курсхэр къышызэрагъэпшаша, абы щоджэхэр. Адыгэбзэр маштэу къагурыуэ араш.

Ильэс 14 зи ныбжь Канавати Амир урысыбзэри адигэбзэри дэгъуэу егъешэриуэ, абы къыхэкыу школым щадж предметхэри нэхъыфу къохуулэ. «Физикэм нэхъыбэу сидехъэх, іштагъэу къыхэсхнури абы епхауз къышіэкынщ», — жеэ Амир. Ныбжыщэр хуабжу ирогоузавэ къыхлыхъ хуяа зауэм цыху куэдым я гъаштэ зэрихым. «Си ныбжэгъухэр куэдрэ сигу къок, я хъыбар къесщіену іемали щымыиэ, заурэ зэпшуркыим», — мэгузавэ Амир.

Мыбыхэм ептыгтмэ, анэдэльхубзэм фы дыдэу иропсалье ильэситым нэсауэ Налшык

къэлэпхуэжажа щыпсэу Шорэхэ Хъэмадэрэ Чымхэ Нансире я бынхэу Дижанрэ Дисэрэ.

Хэкужым пэлещіэми, адигэ нэмысырмэ хабзэмрэ щапыкааш ди лъэпкъэгъу ныбжыщэ цыкыу. Хэкум къышхуа ныбжыщіэхэм хуэдэу ахэри губзыгъэхэш, жыджехэш, нэшхыгъэхэш, нэмысыфхэш. Я лъэпкым и тхыдэр ящіу, я бзэр ящымыгупшэу я бынхэр къагъэхъун палщэ абыхэм я адэ-анэхэм я лъэкі къагъанэркыим. Мы щыпіэм къышхуа дэтхэнэ адигэ сабийми мынхэх яйуэ адигэбзэр зыгъешэриуэ Дижан жеэ Кавказым и дахагъэм, абы щыпсэу адигэхэм теухуа пса-

лъэмакъ абыхэм я унагуэм сыйтим дежи къышекуэкыу зэрышытар. Хэкум и щыпіэ дахэхэр къызырыщ сурэтхэр, мазэціэхэмрэ махуэціхэмрэ адигэбзэкэ къышыгъэльээгуя лъэпкъ махуэгъэпсхэр зэрахъэрт.

— Дамаск и Адыгэ Хасэм дыкыуэурэ адигэ къафэм зыхуедгъасэрт, сурэт тщырт. Нэхъыжхэм адигэ шхыныгъуэхэр къытхуахъырти дагъэтхъэжырт, — игу къеъкыкъыж ильэс 14 зи ныбжь Дижан. 2006-нэ гъэм Шорэхэ къагъэзжат хэкужым, аүэ щхъэусыгъуэ гуэрхэм я гъяэкэ я луэху зэтемиувэу, Сирием гъяэзжын хуей хуяат. Мазищкэ фіекла щымыпсэуами, сабий-

хэми балигххэми ягу яфлу къинат а махуэхэр, апхуэдэу я хуапсалпэр къазэрхуулээнд іемал къалъыхъуэурэ екүэкырт, я псэр хэкумкі щылэш.

— Ди бгы лъагэшхуэхэр, щхуантлаъкэ щгъяна щыпіэ дахэхэр дигу къинат, — жеэ Дижан.

Ныбжыщіэхэм я Хэкуу ялъытэмкі сащеупшым, Амири, Азери, Анзори гупсысэу щым къэхъуахэш, Дижан заншшэу жеуап къызитащ: «Мыбдежырш, Кавказырш». Икчи асыхъэтим зыгуэр игу къэкыжки, адрей пэшымкі щыхъэри сурэтышхуэ ишыгъуу къышыгъэхъяш. Сурэтэр стойлышихуэм хуэфу къытритхъэри, абы къысхутепсэльхуу щиндаш:

— Мир Дисэрэ сэрэ тщащ.

Мор юашхъемахуэш, абы и щагыымкі јылэ щыпльагъуяхэр Налшык, Мейкъуалэ, Черкесск, нэгъуэш адигэ жылэхэрш. Мо фоч зыыгъхэр адигэхэр зи хэку изыхуа сэлэтхэрш. Мыдрей лъыныкуэмкі эди адэжхэр хэкум ик! гъуэгум тезыша кхъуххэр тенджызым тезщ. Мыбы иджыри зы ыыхъэ къыптыщыхъынуш. Абы къышыдгъэлэгъуэнуш Сирием и къалэхэр мафлэм ису, итанэ хэкум дыкъэзрыкыуэжа гъуэгур... «Радугэм» сурэтыш! дыздэкіум, абы некуялпэ псоми я сурэтхэм я гъэлъэгъуэногъэ щылэнущи, абы зыхудогъэхъэзыр».

Ильэсипш! зи ныбжь Дисэрэ цыкыу и сурэтхэм къыхихауэ срэгъэпль нэхъ игу ириххэм яящыш зым: «Мир Къэхъун си нанэ и унэраш. Пльагъуяш, жыгъхэр къогъягъэ?» — жеэ Дисэрэ.

Упш! щхъэхуэ хэмилтүү, гурууэгъуэш мы сабийхэм я лъэпкъ тхыдэм щыгъуазэу къызэрхъур. Зэгуэр яфлэклэда хэкур я псэм хэльу, я гур хуэпабгъуэ къэзигъэхъуа адэ-анэм фыщ! яхуэфащ.

Сабийр щыгузавэм и деж и анэр къельхъуэ, — жеэ. Гузвэгъуэ куэд я нэгу щіэклайа анэм пальтиш фыуэ яльагъу хэкужым къэзигъээжэх адигэ унагуэхэм къащіэхъуэ щіэблэ дахэр лъэпкыр зэргүшхуэн хуунхэу ди гуапэш.

ЩОДЖЕН ІЭМИНАТ.

Зэрызехъэгъуафлэм, цыхум зэрекупсым, зэридахэ дыдэм я фыгъэкіэ адигэ фащэм, Шэрджеэсм и гунарапхъэхэм щхъэдэхри, жыжкэ зыщиубгъуаш...
Ар Кавказ псом фащэ яхуэхъуаш, я фащэкли, я іещэкли, я шытесыкіэкли адигэхэм щапхъэ трахаш къэзакъхэм.

Студенецкая Евгения.

Шэрджеэсхэр къуданщ, зэкүжщ, бгы псыгъуэш. Я лъыр къабзэш, нэ фыціэхэш, набдээ къурашэхэш, псом хуэмидэжу цыхубзхэр; адигэ пщащэхэр я дахагъкіэ къахощ дуней псом цыхубзу тету хуам.

Д' Асколи Эмиддио, итальян монах.
1625 гъэ

Тыгъужъыкъо (Шэрэлъыкъо) Къызбэч

Бэмышэу тигъээт къызэрэхи туыгъэу, Кавказ заом илыхъужъеу, адыгэмэ я XIX-рэ лішэгүум ашыгъэгээ шъхьафтыныгъэ бэнэ лъэшым изэхэцкло дзэпэшшоу, дээклол пхашшоу, лыгъэкээ зыпшээ клогуаеу щытыяэ Тыгъужъыкъо Къызбэч исаугээтэу Афысыпэ дагъэуцощтим lof дашшэ. Шыгуу къэтэгъекъыжыкъа саугъэтим ишэпхъэштхэр: ильэгагъэ метри 3,3-рэ, икъихъагъэр метри 4, ар зытетищт лъапсэм (постаментын) зы метрэрэ ныкъорэ ильэгэгэшт.

Саугъэтим игээцун ыуж ит тарихъ

ыкъи культурэм иклен икъеухъумэн пыль фондэу «Киэн» зыфиорэр.

Мы сурэтхэм арыштульягъохэрэр джэрэзм цыклю хэшьыкъыгъэ саугъэтим бгъуитумки итепль: ильэгагъэр см. 40, икъихъагъэри аш фэдиз, ишьомбъуагъэ см. 20. Ашыгъэ пчагъагъэр адыгэ ныпым (быракъым) тет жъогъо пчагъэм фэдиз — 12 мэхъу. Скульпторыр Мигран.

Саугъэт цыклю 12-ми харьфхэу 1 — 12 атетхагъ, ахэм ягусэ аннотациемэ фондым имыхъур атедзагъ.

Тынэ такыбэу

Гущ. Мэхъюш Р. Орэд. Кыргъ Ю.

Чылэ шъхьагъым жъуагъохэр щэкъасэх игъорыгъо...
Лыпсыр пызэу, зэрэмырэу тыгъэр чым къытехъ.
Лыгъэр матхъо, мыжъор мачэ — «оу» бэлахъ!
Шъхъас фырялэп зыими — сыд гунахъ!

Жъыу:

Къушхъэ шыгуи, кэйи, тъуакъи,
Шъухъуба ухъумакло тэркэ!
Тышуфешыпкъэу, шу шъутлъэгъоу
Шъоркэ тышылай.

Ашоигъу ахэм таухъумэ, ау афэльэкъыжъэрэп.

Тыфимытэу тихэлэж тэбгын.

Кын хазабым рифижъэгээ цыфхэр зэрэугъои...
Гулэн хэтэу плыры-стырэу къуаджэр къаунэк.

Гумэл хыльэ зэрэль уашъор къэушшорэк...

Тэ укъекл, лажъ, тидэ укъители?

Жъыу:

Гулэн lofkэ хъалы-щылхэр кумэ аратакуи
Чыр укуягъэу хэку псаур хы Шуцлэм екүжье. —
Лулыхъагъ нахъыбэр... къенагъэр екыжь, —
Егъэзэгъэм шыхъэ рехъыжъэж.

Жъыу:

Нэку-нэпсынэхэр такыбэу тичыгу къэтэбгынэ...
Тянэ лъаплэу хэкужье гулсэр тщымыгъупшэхэн!
Тильэнэыкъоу джэнэт къуапэр тыгу ильян,
Дгъэзэжыны гүйэр щыдгъэшон!

Жъыу:

A.X. Касумовым
зэригъэунэфыгъагъэмкэ, темир-
тыгъекъохъэпэ Кавказым Урыс-Кавказ
заом ыпэкээ нэбгырэ миллионым нахъыбэ
щыпсэуштыгъэмэ, заор заухым нэбгырэ
минишъэм тэлкү горэ къехъоу ары
къинэжыгъагъэр.

Адыгэ лъэпкъхэу я XVIII-рэ лішэгъум тыгъекъохъэпэ

Кавказым
исыгъэхэр
япчагъэкъэ
мыш фэдиз
хъущтыгъэх:

- шапсыгъэхэр — 300 000;
- абдзахэхэр — 240 000;
- натыхъуаехэр — 240 000;
- къэмгуехэр — 80 000;
- бэслынэйхэр — 70 000;
- бжъэдигъуехэр — 40 000;
- убыххэр — 40 000;
- хъатикъуаехэр — 20 000;
- мамхыгъэхэр — 20 000;
- еджэркъуаехэр — 10 200;
- хъакуцухъэмэ адэмь-
ехэмэ зыими ылъытэгъа-
гъэхэп.

Урыс-Кавказ заор зау-
хым темир-тыгъекъохъэпэ
Кавказым адыгэ лъэпкъым
щыщэу къинэжыгъагъэхэр
зэрхъущтыгъэхэр:

- къэмгуехэр — 34 000;
 - абдзахэхэр — 16 000;
 - бжъэдигъуехэр — 12 000;
 - бэслынэйхэр — 6 000;
 - шапсыгъэхэр — 2 500.
- Раенко —
Туранский Я.Н. «Адыги
до и после Октября». Краснодар, 1927

Хэхэс адыгэмэ якъэхъопс

Гущ. Мэхъюш Р. Орэд. Кыргъ Ю.

Бзыу цыкъухэр, зышуоугъоижы,
Унэгъошэ хы къыбым шъуецкъы...
Тынэлу тэри гъэзагъ а лъэнэкъом —
Тиадыгэ лъэпкъ иджэнэкъуагъэм.

Жъыу:

Тэ тшоигъоу тичыгу тубгынагъэп,
Лъэпсэич фыртынэм тирихъыг.
Хэты тиыхъехы тщыгъупшагъэп,
Адыгэ чыгужыр гум ильыг.
Тихэлэжы ээ къэдгээжэхыныр
Насылы къэхъолсэу зыдэтиг.
Зы хэгъэгу ины тиыхъуынр
Щытэгъашош гум тиызэлтиг.
Бзыухэр, кавказ къушхъехэр шуульэгъущых,
Къушхъэлэс чърхэр, мэзхэр зэпышшучыщых.
Сыдэу тэри тафээшра ахэм!
Тыгукээ тащыл тишиоф хъоо-пщаухэм.

Жъыу:

Тхъа къышуати, бзыу цыкъу шъхъафтихэр,
Тэ типсэуплэгы а шуульэгъущхэр.
Тфяшъухыжье сэлам къушхъи, шофи, псыхъуи, —
Тыгу зэрилхэр яшыуу тижеэгээ нэфхэу.

Жъыу:

Тынэ такыбэу

Орэд. Кыргъ Ю.

Гущ. Мэхъюш Р.

Гухэкэзу, чэфынчэзу ♩ = 80 Ен Аи
Чы-лэ шъхъылым жуа-гъо-хэр щэ-къу-сах и-гъо-ри-гъу... Лы-псыр пы-ззу,
зз-ры-ми-рэу ты-гэр чым къы-техъ. Лы-гэр ма-хъо, мы-жъор ма-чэ-“оу” ба-
лахъ! Шъхъас фы-ри-зэ зы-ми-сыд ба-лахъ! Къу-шъхъа шы-гүү,
къэ-ий, тъуа-къя, шуухъ-ба у-хуу-ма-къо тэр-кэ! Ты-шувуф-шы-пкъу,
шу шу-тъла-гэу шъор-къэти-шы-таягъ. А-што-игъу аш-та-у-хуу-ма,
ау а-фэ-лъэ-къыжъ-рэп. Ты-фи-ми-тэу Ти-хэ-пэлэж-тэ-бгын.

Хэхэс адыгэмэ якъэхъопс

Орэд. Кыргъ Ю.

Гущ. Мэхъюш Р.

Гухэкэзу, чэфынчэзу ♩ = 82 Ен Аи
Бэм - у цыкъу-хэр, зы - шыо-у - гъо - и - жы, Ен
у-нэ-гъо-шээ хы къы-бым шуу-къы-жы... Ты-нэу тэ-ри гъэ-зэл-эл-а-
ни - къюм ти-а-ды-гэ лъэлни и-дэж-ни-юу-гъэм, Аи
Та тшо-и-гью ти-чыгу ти-блы-на-пэл, лъэ-пэс ич фыр-ты-изм-ты-ри-
хыгъ, Хэ-ти-ты-зы-хе-жы-ти-ши-гъу-пша-гъэл, Аи
а-ди-гэ-чын-гүй-жыр гум и-льыгъ, Ти-хэ-пэл-жы зэ-къэд-гъэ-з-з-
ни-ни-рэ, на-сы-п-ы къэ-хъо-п-эз-у, зи-дэ-т-и-гъ, Аи
Зы-хэ-гъэ-г-у и-ни-ны-ти-ху-жы-ни-рэ, Еи
ши-тэ-гъя-шо-шум гум ты-зэ-л-ы-и-ы-гъ.

Пэтъюшэ Феликс сурэтищ
ышыгъагь: «Заор», «Шэкконыр»,
«Нысащэр». Ахэр тинепэрэ
уахтэ нахь дештэх.

ГугъапIэм ильеужхэм ары-

жыгъэхэм къатегушыIэ. Къат
Теуцожь жанрэу ыштагъэр
Урыс-Кавказ заом рипхыгъ.
Пшишэхэмкэ ыгу ильтыр цыф-

хэм алъегъэсэы. Гъэ урыс хъульфыгъэм, нэмийк-
хэм яшыагъекэ къэгъэлэгъонэу
къызэуахыгъэм тигъэрэзэу юф
ышыгъагь, тиныбджэгъухэри зэ-
рахэтэу «Тхъашуеъэпсэу» ятэ-
лохъы, — ело Чэтэо Ибрахимэ.

Чыпэ сурэтышхэр

Шынахъомэ ашыщэу Хъал-
ман Орхан гүччым хэбзыкыгъ
сурэтихэр кыгъэлэгъуагъех, зэхэшэн юфыгъохэмкэ Iэпь-
лэгъу къафэхъугъ. Тыркуем ис
адыгэ сурэтышхэм къэгъэлэгъон
мэхъянэу ратырээр зэл-
льэпкэеъухэр шэжжым зэрэ-
фэлажъэхэрээр ары.

— Шэжжэ умыиIэу уапекэ
ульяктуатэмэ сидэущтэу къэп-
шэшта? — къеуатэ Адыгэ-
им исурэтыш цэрийоу Быр-
сыр Абдулахъ. — Искусствем
иамалхэмкэ адыгэхэр
нахьшыIоу зэлъиIэсихэ хъугъэ.
Iэкъыб хэгъэгумэ арысхэм
тиахылхэр къафэхъыгъех, ныб-
дэжээр тызыфхъуагъэр бэ.

«Гугъэм ильеуж» джары
къэгъэлэгъоным Тыркуем зэ-
рэшдэжагъэхэр. Истамбул

Тхакло Енэмыхъо Мэулидрэ
сатиушэу Чэтэо Ибрахимирэ
агу къэкъыгъэм тетэу зекуа-
гъех. Ахэр сурэтихэм якъэгъэ-
лэгъуапIэу Мыеекъуапэ дэтым
ипашу, зэльашIэрэ архитек-
торэу, сурэтишэу Бырсыр Аб-
дулахъ дэжь клохи, янашьо-
хэр фалотагъех. А. Бырсырьыр
къядэу, юфым изэхшакло-
мэ ашыц хъунэу къигъэг-
гъагъех.

Къыхахыгъэр сурэт 40

Адыгэ Республиком исурэ-
тышхэм я Союз итхаматэу
Хъуажь Рэмэзан эупчэхъегу
зэршыгъэм зэхшаклохэр
къегушуажъигъех.

Сыда къауатэрэр?

Бырсыр Абдулахъ, Пэтъюшэ
Феликс, Умарэ Султан, Хъуажь
Рэмэзан, Къат Теуцожь, Лэуэл-
кэ Нурбый ягупшихэр къыз-
иотыкырэ сурэтихэр зэрэгъэ-
псигъэхэмкэ зэфшыхъафх.
Арэу щитми, зы юфыгъу пхы-
рашырэр. 1970-рэ ильесхэм

къуажъех Бырсыр Абдулахъ,
Лэуэлкэ Нурбый, Хъуажь Рэмэзан,
нэмийкхэри. Ягупши-
сэхэр джыре уахтэм тызэ-
рэпсэурэм, мамыр щылакъэм
игъэптиэн афэгъэхыгъях. Ар-
хеологием къылкырыкыхээз,
къагъотырэ тарихь пкыгъохэр
искусствэм рапхы, гурьолго-
шыу къагъэлъагъох.

Умарэ Султанэ Кошхаб-
лэ тхъамыклагъоу къызыхъуагъ-
гъэм, зэпэуцунхэм къахэхъе-
мамыр цыфхэр дунаим зэрхы-

ІэпьІэгъу къа- фэхъугъэхэр

Хъуажь Рэмэзанэ сурэтихэр
Тыркуем зещхэм, бы-
сымхэр гуфэбэнэгъэ
ахэлъеу къылгэгъокы-
гъех. Адыгабзэр зэкъеми
дэгъоу зэрамышIэрэм
къыхэкъе R. Хъуажьым
Чэтэо Ибрахимэ зэ-
дээлаклоу игъусагъ.

— Четин Серхьат Су-
рея страховой компа-
ниене «Гунэшым» иди-
ректор шъхъал, Денизилмаз
Ялчын «Гунэшым» ишащэ
искусствэхэмкэ иупчэ-
жъэгъу, Озел Ахъмет
лакъоу зыщыщим ита-
рихъ Адыгэим щызэри-
гъешIагъ, Нэгъой Яшар
Адыгэ Хасэу Тыркуем
шызэхашацгээм итхаматэу щы-
тыгъ, лээлкэ юфыгъохэм апиль,
КIэрэфмэ япхью Карадаш
Хаввэ Истамбул Кавказ куль-
турэм ихасэу щызэхэшгээм
итхамат, Консульствэм къикы-

къызээрэштыауагъеу, Урыс-
Кавказ заор заухыгъэр ильэс
150-рэ зэрэхъурэм фэгъэхыгъэ
сурэтихэм нэбгырабэ яплы.

Сурэтихэр Истамбул къызы-
тирахыгъех.

ЯшIэнныгъэкъе зэхъожжыгъэх

Кілэгъэдже бзылъфыгъэ куп Израиль
къызэрикыгъагъэр тигъэзэт къыхиутыгъагъ.
Якъалэхэри ягъусэхэу ахэр тиреспубликэ, Къэ-
бэртэе-Бэлъкъарым, Къэрэшэ-Щэрдэжэсэм,
Краснодар краим ашыгъагъех.

Тихэку идэхагъэ, цыфхэр ис-
хэр зэрэпсэухэрэр, кілэццыкы
ыгыпIэхэм ялофшлакъекъ, гъэ-
сэнгъэмэрэ шэныгъэмрэкэ ми-
нистерствэхэм зэлхынгъэвээр
адырIээр гъэптигъэзэн, хаб-
зэмрэ общественне организа-
цихъэмрэ зэрээдэлажъэхэрэм,
нэмийкхэм защагъэгъозагъ.

Израиль къикыгъэхэр ады-

гэх, тинидэлъфыбзэ зэкъеми
ашIэ. Зэхшэн юфыгъохэм
афэгъэзагъэу хъакъехэм гүсэ
афэхъутагъагь бизнеснэм пыльэу
Нэпсэу Нихъад. Тильэпкэхъу-
мэд Адыгэим щалтэгъутагъ,
шэныгъэу щызэрагъэгъотыгъагъ
къалотэжжы зыхъукъ, тарихъим
инэклубгъохэр зэршагъэшIэгъо-
ныр пынкъеу къеошIэ.

Адыгэ Республиком и Лээлкэ
музей икъутамэу КIэрэшэ Тем-
бот ыцIэ зыхъырэ литерату-
нэ музеир, ансамблэу «Исть-
амыр», Мыеекъопэ районым ит-
къушхъэхэмрэ пысъхъохэмрэ,

нэмийкхэм яхылгэгъэ къэбар-
хэу Хъахъу Хъатымэ, Гъуклэл
Ание, футболист цэрийоу Натхъо
Бибартс ятэшыгъюу Ацумыжъэм
янысэу Іэмал, фэшхъафхэм агу
къэкъыжъырэр бэ. Израиль за-

гъэзэжжым телефонкэ къы-
талохъигъээр къыдэлтлытээзэ,
нэмийкхэм ятэшыгъээр къэдгэхъа-
зырыштых.

САХЬИДЭКЬО Нурбый.

КIэрэшэ Тембогт ыцIэ зыхы-
рэ литературунэ музейм Иза-
иль къикыгъэхэр күпир ихъак.

Редактор шъхъаIэхэр:

ДЭРБЭ Тимур
ХъЭШШУЦЭ Мухъэмэд
ТХЬАГГЭПСЭУ
Уцужыкъуу

■ Зэхээшагъэхэр:

Адыгэ Республиком лээлкэ
Юфхэмкэ, Ёкъыб къэралхэм
ашиглалт тильэпкэгъэхъум
адырIээр зэлхынгъэхэмкэ
ыкъык къэбэр жъугъом
иамалхэмкэ и Комитет
А просыр: ур. Крестьянскэр, 236

■ Зыщаушихъатыгъээр:

Урысие Федерацием хэутийн Юф-
хэмкэ, телерадиокъэтынхэмкэ ыкъы-
зэлъиIсыкъамалхэмкэ и Мини-
стерствээ и Темир-Кавказ чыпэ
гээлжэшIап, зэраушыхъатыгъэ
номерыр ПИ №ТУ23-00916

■ Зыщыхаутырэр

ОАО-у «Полиграф-ЮГ»,
385000, къ. Мыеекъуапэ,
къ. Пионерскэр, 268

■ Редакциер зыдэшыIэр:

385000, къ. Мыеекъуапэ,
ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр: приёмэр: 52-16-79, редактор
шъхъаIэм иапэр гудээр —
52-49-44, редактор гудээр — пшээдэжыкъ
зыхъырэ секретарыр — 52-16-77.
E-mail: adygoice@mail.ru

■ Пчъагъэр

40 00

Индексхэр

52161

52162

Зак. 1380